

Opinnäytetyö (YAMK)

Sosiaali-ala

Sosionomi YAMK

2017

Heli Hytinmäki-Kallio

PERHEKUNTOUTUKSEN KEHITTÄMINEN SOS- LAPSIKYLÄSSÄ

Heli Hytinmäki-Kallio

PERHEKUNTOUTUKSEN KEHITTÄMINEN SOS-LAPSIKYLÄSSÄ

[Click here to enter text.](#)

Kehittämishankkeenä tarkoituksena oli SOS-lapsikylä Kaarinan avopalvelutiimin perhekuntoutuksen kehittäminen. Kehittämishankkeen tarve oli lähtenyt SOS-Lapsikylä Kaarinan johtoryhmästä. Perhekuntoutus on toimintamuoto, jota ei ole SOS-lapsikylässä Kaarinassa aikaisemmin tuotettu. Perhekuntoutus palvelua olivat kunnat kyselleet ja kertoneet, että perhekuntoutus paikoista on puute. Kehittämistehtävänä oli luoda SOS-Lapsikylän perhekuntoutuksen pohjalta SOS-Lapsikylä Kaarinaan prosessikuvaus siitä, mitä perhekuntoutus on Kaarinan kylässä. Sen pohjalta luotiin toimintamalli Kaarinan SOS-Lapsikylässä toteutettavalle perhekuntoutukselle.

Avopalvelutiimi halusi yhtenäisen käsityksen siitä, mitä perhekuntoutusprosessissa tapahtuu. Prosessikuvauksesta ja toiminatamallin kehittämisestä käy ilmi, mitä tiimin tulee huomioida työskentelyssään, millaista osaamista ja menetelmiä tiimin jäsenillä on jo hallussa. Kehittämistyön pohjana käytettiin SOS-Lapsikylän perhekuntoutuksen toimintamallia sekä avopalvelutiimin jäsenten perhetyön osaamista ja kokemusta.

Kehittämishanke toteutettiin syksyn 2016 ja kevään 2017 aikana. Kehittämisprosessi noudatti spiraalimallia, jossa kehittäminen tapahtuu jatkuva syklinä. Spiraalimallin mukaisessa kehittämistoiminnassa tapahtuu suunnittelua, toteutusta, arviointia, paluuta sekä kehittämistehtävien sisältöjen tarkentamista. Kehittämismenetelminä käytettiin benchmarkingia, dialogista keskustelua sekä tulevaisuuden muistelua.

Kehittämishankkeen tuotoksena syntyi SOS-Lapsikylä Kaarinan perhekuntoutusprosessi – kansio, johon on kuvattu perhekuntoutuksen aloitus-, työskentely- ja lopetusvaiheiden yksityiskohtaiset kuvaukset, koosteen perhekuntoutustiimin vastuunjaosta sekä luettelon perhekuntoutuksessa käytettävistä menetelmistä. Kansion liitteenä on työskentelyn aikana käytettävät lomakkeet.

ASIASANAT:

Perhetyö, perhekuntoutus, vuorovaikutus, dialogi

BACHELOR'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Master of Social Services

Autum 2017| 58 + 4

Anssi Lähde

Heli Hytinmäki-Kallio

THE DEVELOPMENT OF FAMILY RAHABILITATION AT THE CHILDREN'S VILLAGE

[Click here to enter text.](#)

The purpose of my development project was to improve the family rehabilitation at the Children's Village. The need for a development project had taken off/ started off from the management team of the Children's Village in Kaarina. Family rehabilitation is a form of activity that has not been produced at the Children's Village in Kaarina before. Municipalities had been asking for family rehabilitation services and had also told that there was a lack of family rehabilitation places. The main purpose of the development project was to create an image of the process based on the family rehabilitation in Children's Village in Kaarina.

The employees wanted a homogeneous understanding of the family rehabilitation process. From the development of the process description and operating model, transpires what the team had to take into account when working and also know what kind of skills and methods the team already had. The development project was based on the Children's Village's family rehabilitation's operating model and employee's skills and experiences in family work.

The development project took place during autumn 2016 and spring 2017. The development process followed a spiral like progress in which the development happens in a continuous cycle. The progress includes planning, organizing, reflecting and specifying contents of the development tasks. The development methods used for this project were benchmarking, dialogical conversation and future thinking.

Kaarina's Children's Village family rehabilitation process – file was the progeny of this development project. The file included description of family rehabilitations different chapters, employees' responsibilities and a list of the methods used in family rehabilitation. The file includes forms used during the work.

KEYWORDS:

Family work, family rehabilitation, interaction, dialogue

SISÄLTÖ

KÄYTETYT LYHENTEET TAI SANASTO	6
1 JOHDANTO	7
2 HANKKEEN TAUSTA JA PERUSTELUT	8
2.1 SOS-Lapsikylä kehittämishankkeen toimintaympäristönä	8
2.2 SOS-Lapsikylä Kaarina	12
2.3 Perhekuntoutuksen kehittämishankkeen lähtökohdat	14
2.4 Kehittämishankkeen tavoite	16
3 PERHETYÖ JA PERHEKUNTOUTUS LASTENSUOJELUSSA	17
3.1 Ehkäisevä lastensuojelu ja lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu	17
3.2 Perhetyö	21
3.3 Perhekuntoutus	23
4 SOS-LAPSIKYLÄN PERHEKUNTOUTUS	26
4.1 Perhekuntoutus SOS-lapsikylässä	26
4.2 SOS-Lapsikylän perhekuntoutuksen periaatteet ja tausta-ajatukset	30
4.3 Perhekuntoutuksessa käytettäviä menetelmiä SOS-Lapsikylässä	34
5 KEHITTÄMISHANKKEEN TOTEUTUS	36
5.1 Hankkeen käynnistäminen, tehtävät ja eteneminen	36
5.2 Kehittämismenetelmät	40
6 KEHITTÄMISHANKKEEN TULOKSET	45
6.1 Perhekuntoutuksen prosessikuvaus-kansio	45
6.2 Perhekuntoutus SOS-Lapsikylässä vuonna 2017	48
7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA ARVIOINTI	50
LÄHTEET	54

LIITTEET

Liite 1. Kehittämispäivien ohjelma

Liite 2. Prosessikuvauskansion kansilehti ja sisällysluettelo

KUVAT

Kuva 1. SOS-Lapsikylän toimipisteet 2017 (SOS-Lapsikylä 2017a).	Virhe.
Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.	
Kuva 2. Avopalvelutiimin arviointia tiimin oppimisesta ja kehittämistarpeista.	39
Kuva 3. Esimerkki fläpille tehdystä työskentelystä.	43

KUVIOT

Kuvio 1. SOS-Lapsikylän organisaatio.	Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.	0
Kuvio 2. SOS-Lapsikylä Kaarinan organisaatio.		13
Kuvio 3. Lasten suojelun kokonaisuus (Taskinen 2010, 23).		18
Kuvio 4. Lastensuojelun asiakasprosessi (Taskinen 2010, 57).		19
Kuvio 5. Ehkäisevän ja tehostetun perhetyön tunnuspiirteitä (Mukaillen Rönkkö & Rytönen 2010, 33; Saastamoinen 2016, 43).		22
Kuvio 6. Perhekuntoutuksen eri muotoja (Pärnä 2010, 48).		24
Kuvio 7. Perhekuntoutuksen palveluprosessi SOS-lapsikylässä (Koisti-Auer 2012).		27
Kuvio 8. Kehittämishankkeen prosessikuvaus.		37
Kuvio 9. Perhekuntoutuksen uusi prosessikuvaus.		46

KÄYTETYT LYHENTEET TAI SANASTO

LAPE	Lapsi- ja perhepoliittinen ohjelma
Sote-uudistus	Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistus
STM	Sosiaali- ja terveysministeriö
THL	Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

1 JOHDANTO

Tämän kehittämishankkeen aiheena on SOS-lapsikylä Kaarinan perhekuntoutuksen kehittäminen. Kehittämistehtävänä on luoda SOS-Lapsikylän perhekuntoutuksen pohjalta SOS-Lapsikylä Kaarinaan prosessikuvaus siitä, mitä perhekuntoutus on Kaarinan kylässä. Sen pohjalta luodaan toimintamalli Kaarinan SOS-Lapsikylässä toteutettavalle perhekuntoutukselle.

Valtakunnallisesti lastensuojelua kehitetään voimakkaasti. Hallituksen Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma (LAPE) -kärkihankkeessa tavoitteena ovat nykyistä lapsi- ja perhelähtöisemmät, vaikuttavammat, kustannustehokkaammat ja paremmin yhteen sovitut palvelut. Tavoitteena on lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin sekä heidän omien voimavarojensa vahvistaminen. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman lastensuojelun kehittämiseen kuuluu viisi osa-aluetta, joista lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen kehittäminen on yksi.

Sosiaalihuollon lainsäädännön uudistuksessa vuonna 2015 lastensuojelutyön painopistettä siirrettiin korjaavasta työstä ennalta ehkäisevään työhön. Sosiaalihuoltolailla sekä lastensuojelulakiin tehdyillä muutoksilla pyritään vähentämään sekä huostaanottojen että kiireellisten sijoitusten tarvetta. SOS-Lapsikylässä perhekuntoutuksen kehittäminen seuraa valtakunnallista kehittämistyötä ja pyrkii omassa toiminnassaan huomioimaan lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmassa kehitettyjä toimintamalleja. SOS-lapsikylän strategian uudistaminen käynnistettiin vuonna 2016 ja vuoden 2017 toimintasuunnitelmassa on kirjattuna tavoitteena avopalveluiden kasvattaminen sekä perhetyön ja perhekuntoutuksen toimintojen selvä kasvu.

SOS-Lapsikylässä perhekuntoutusta kehitetään niin organisaatio- kuin toimipistetasollakin. Organisaatiotasolla haetaan yhteistä työtettä sekä yhteisesti sovittuja toimintakäytäntöjä. Toimipistetasolla kehittäminen tapahtuu toimintaympäristön tarpeiden mukaisesti ja henkilöstön erityisosaamista hyödyntäen. Kaarinan kylän johtoryhmä pyysi perhekuntoutuksen kehittämistä uudelta elokuussa 2016 aloittaneelta avopalvelutiimiltä. Kaarinan kylästä puuttui oma toimintamalli ja palvelua oli kunnat kysellyt.

Kehittämishankkeen raportissa esitellään SOS-Lapsikylä järjestöä hankkeen toimintaympäristönä sekä SOS-Lapsikylässä toteutettavaa perhekuntoutusta. Teoriaosuudessa käsitellään perhetyötä ja perhekuntoutusta ennalta ehkäisevänä lastensuojeluna sekä käydään läpi lastensuojelun asiakasprosessi. Teoriaosuuden jälkeen esitellään kehittämishankkeen toteuttaminen sekä käytetyt kehittämismenetelmät. Kuudennessa luvussa esitellään hankkeen tuotoksena syntynyt SOS-Lapsikylä Kaarinan perhekuntoutusprosessi. Viimeisessä luvussa arvioidaan hankkeen onnistumista sekä hyötyä työyhteisössä.

2 HANKKEEN TAUSTA JA PERUSTELUT

2.1 SOS-Lapsikylä kehittämishankkeen toimintaympäristönä

SOS-lapsikylä on kansainvälisen järjestö, jolla on toimintaa yli 130 maassa. SOS-lapsikyläiden historia alkoi Itävallassa toisen maailmansodan jälkeen vuonna 1949, kun nuori lääketieteen opiskelija Herman Gmeiner perusti SOS-lapsikyläyhdistyksen. Gmeinerin omat lapsuudenkokemukset äidittömänä lapsena ovat todennäköisesti vaikuttaneet siihen, mitä hän ajatteli kodittomiksi ja orvoiksi jääneiden lasten tarvitsevan. Hän halusi löytää vaihtoehdon isojen laitosten rinnalle ja ajatteli, että lapset hyötyvät siitä, mitä enemmän heistä huolehtiva yhteisö muistuttaa perhettä. (Niemelä 2000, 10.) Gmeiner kehitti yksinkertaisen ja edistyksellisen ratkaisun. Sodan jälkeen Euroopassa oli paljon naimattomia ja leskeksi jääneitä naisia. Gmeiner luotti siihen, että heidän joukostaan löytyisi sellaisia, jotka ryhtyisivät mielellään äideiksi kodittomille ja orvoiksi jääneille lapsille. (Pohls 2012, 14.)

Lapsikyläidean Suomeen toi opiskelija Kaija Laitinen. Hän alkoi levittää ystävineen tietoa lapsikylästä vuodesta 1962 alkaen. Toiminta oli alkuun pienimuotoista, kunnes Albin Gebhardt, eläkkeelle siirtynyt liikemies, kiinnostui asiasta. Suomen ensimmäinen SOS-lapsikylä rakennettiin Tapiolaan Gebhardtin lahjoittamalle tontille. Tapiolan lapsikylä aloitti toimintansa vuonna 1966. (Niemelä 2000, 11.) Tapiolan jälkeen perinteisiä lapsikyläiä on rakennettu 1970-luvulla Punkaharjulle ja Ylitornioon, vuonna 1982 Vihantiin ja Kaarina sai lapsikylänsä vuonna 2003. Perinteiset lapsikylät muodostuvat samalle tontille rakennetuista kodeista. Näissä kodeissa lapset asuvat lapsikylävanhempiensä kanssa.

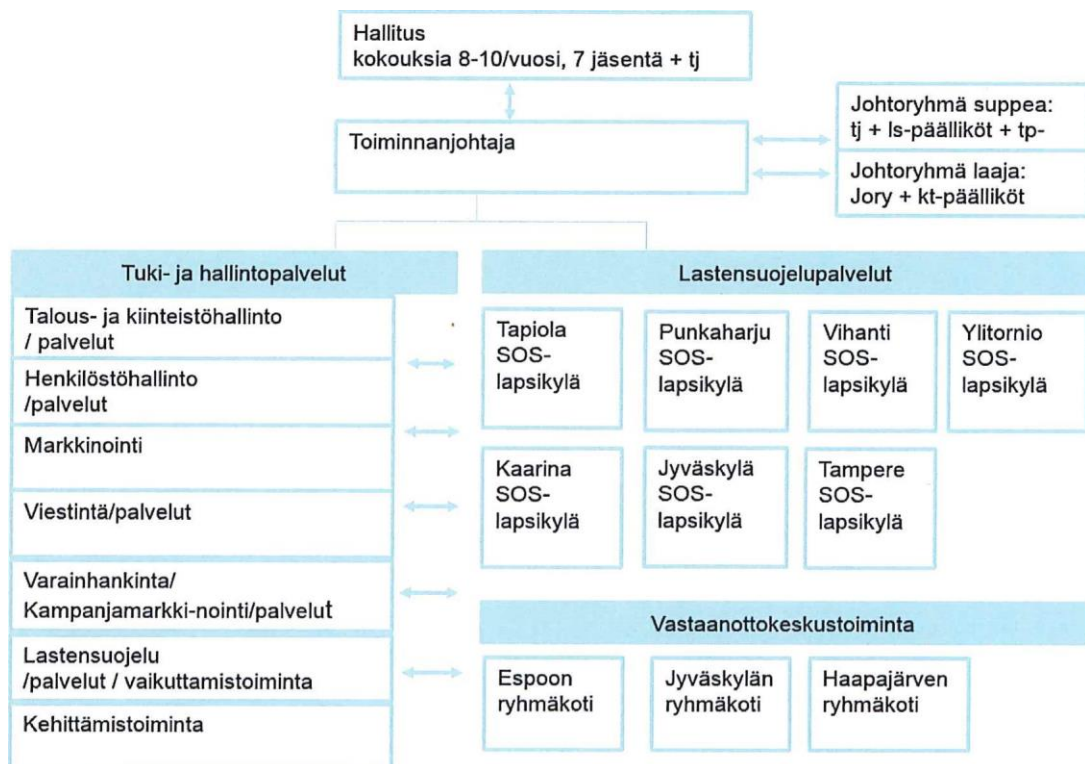
Kuva 1. SOS-Lapsikylän toimipisteet 2017 (SOS-Lapsikylä 2017a).

Perinteisten kylien rinnalle on rakennettu uudenmuotoisia lapsikyliä. Nämä lapsikylät eivät rajaudu muusta ympäristöstä erottuvalle tontille, vaan sijaiskodit ovat osana muuta asutusta. Ne sulautuvat alueelle rakentuviin uusiin asuinkortteleihin ja ympäröivään yhteisöön. Sijaisperheet asuvat tavallisissa kerros- ja rivitaloissa, jotka sijaitsevat lähellä toisiaan. Ensimmäinen uudenmuotoinen lapsikylä valmistui vuonna 2013 Tampereelle. Uudenmuotoisia lapsikyliä on rakenteilla Espooseen, Vantaalle ja Kuopioon. (SOS-lapsikylä 2017a.)

SOS-Lapsikylä on myös laajentanut palvelutarjontaansa sijaishuollosta lisäksi avohuoltoon, ennaltaehkäisyyn sekä perheiden hyvinvoinnin tukemiseen. Ensimmäisinä avohuollon palveluja alkoivat tuottaa Punkaharjun ja Ylitornion lapsikylät. Punkaharjun kylä aloitti ensimmäisenä lapsikylänä vuonna 2010 perhekuntoutuksen. SOS-Lapsikylä Kaarina on aloittanut toteuttamaan perhekuntoutusta vuonna 2015. (Vanhanen 2014, 12–13.)

SOS-Lapsikylän hallinto

SOS-Lapsikylän kokonaisuuden muodostaa SOS-Lapsikylä ry sekä SOS-Lapsikyläsäätiö. Lapsikylätoiminnasta Suomessa ja kansainvälisesti vastaa SOS-Lapsikyläsäätiö, kun taas SOS-lapsikylä ry toimii kansalaisjärjestönä ja tukee myös lapsikyläsäätiötä. Koko lapsikyläorganisaatio toimii yhdessä ja muodostaa vankan kokonaisuuden lapsikylätoiminnan tukemiseksi. SOS-Lapsikyläsäätiö kuuluu kansainväliseen SOS Children's Villages International -järjestöön ja noudattaa sen toimintaperiaatteita. SOS-Lapsikyläsäätiöllä on hallitus, jonka alaisuudessa toimii toiminnanjohtaja. Hallituksen jäsenet valitsee valitsijatoimikunta, johon kuuluu neljä jäsentä: yhden edustajan nimittää SOS Children's Villages International-järjestön Secretary General (CEO), yhden SOS-lapsikylä ry:n hallitus ja kaksi SOS lapsikyläsäätiön hallitus.

Kuvio 1. SOS-Lapsikylän organisaatio.

Hallitus kokoontuu 8-10 kertaa vuodessa päättämään säätiön asioista. Toiminnanjohtajan tehtäviin kuuluu muun muassa johtaa lapsikylän toimintoja säätiön päättämällä tavalla, esitellä säätiön hallitusten kokouksissa käsiteltävät asiat ja kirjata päätökset sekä

jalkauttaa ne toimintaan ja johtaa strategiaprosessia vuosittaista toimintasuunnitelma- ja budjetointiprosessia.

Tuki- ja hallintopalvelut koostuvat erilaisista tiimeistä, esimerkiksi viestintätiimi, varainhankintatiimi ja lastensuojelutiimi. Lastensuojelutiimin tehtävänä on kehittää, tukea ja arvioida toimipisteissä tehtävää lastensuojelutyötä. Uusia toimintamuotoja kehitetään yhteistyössä toimipisteiden kanssa ja lisäksi lastensuojelutiimin tehtäviin kuuluu valtakunnallisesti lastensuojelupalvelujen markkinointi. (SOS-Lapsikylä 2017a.)

SOS-Lapsikylän toimintaperiaatteet

Lapsikylän alku vaiheissa vanhemmuus asetettiin pitkälle lapsikylä-äidin harteille. Äidin tuli olla naimaton nainen, joka oli valmis kokonaan omistautumaan hänelle uskottujen lasten hoitamiseen. SOS-Lapsikylässä äitiä pidettiin isää merkityksellisempänä vanhempana, tämä herättikin kyseenalaistusta suomalaisessa lastensuojelukentässä. SOS-Lapsikylän toimintaperiaatteita pidettiin tältä osin vanhanaikaisena, jotta se soveltuisi suomalaiseen yhteiskuntaan. (Pohls 2012, 31–35.) 1980-luvun lopusta alkaen on SOS-Lapsikylässä tiedostettu lapsen syntymäperheen kanssa tehtävän työn merkitys lapsen hyvinvoinnille. Siitä lähtien on tehty aktiivisesti tietoista työtä perheyhteyden säilyttämiseksi (Pohls 2012, 89–95.)

SOS-Lapsikylän toimintaperiaatteet ovat vuosikymmenten myötä monesti muuttuneet ja muokkautuneet vastaamaan lastensuojelun tarpeita. Lapsikylävanhempien ja heidän sijaisten rinnalle on myös tullut sosiaalityöntekijöitä ja ohjaajia. Työ on siis ammatillistunut ja työntekijöiden koulutusta korostetaan. Laajemman osaamisen myötä perhetyö on myös mahdollistunut. (Pohls 2012, 90.)

Nykyisin SOS-Lapsikylä pyrkii siihen, että perheet saavat tarvitsemaansa apua ajoissa ja lapset voivat elää yhdessä omien vanhempiensa kanssa. Lasten halutaan tuntea olevansa rakastettuja sekä turvassa. Jos tämä ei tuesta huolimatta onnistu, SOS-Lapsikylä voi tarjota lapselle sijaiskodin (SOS-Lapsikylä 2017d.)

SOS-Lapsikylän lastensuojelutyön tavoitteena on auttaa lasta ja nuorta kehittämään omia voimavarojaan. Tämä edellyttää lapsen kuulemista ja osallisuuden vahvistamista. Pyrkimyksenä on antaa lapsille ja nuorille luotettava kiintymyssuhde sekä mahdollisuus omien taipumuksien mukainen koulutus ja harrastus. (Vanhanen 2014, 12-13.)

Lasten perheiden kanssa tehtävää työtä on kehitetty lastensuojelulain säädösten ja SOS-Lapsikylän toimintakäsikirjan periaatteet huomioiden. Perheille tarjotaan räätälöityä tukea ja kuntoutusta. Perhekuntoutuksen tavoitteena on etenkin perheen yhdessä pysyminen. Vanhempia tuetaan vanhemmuudessa ja parannetaan perheen vuorovaikutuksen sekä kiintymyksen ongelmia perheterapeuttisella työskentelyllä. Perheitä autetaan myös arjen käytännön ongelmissa. Lisäksi SOS-Lapsikylä toimii kehittämiskumppanina kunnille ja maakunnille lapsiperheiden hyvinvoinnin lisäämiseksi (SOS-Lapsikylä 2017d.)

2.2 SOS-Lapsikylä Kaarina

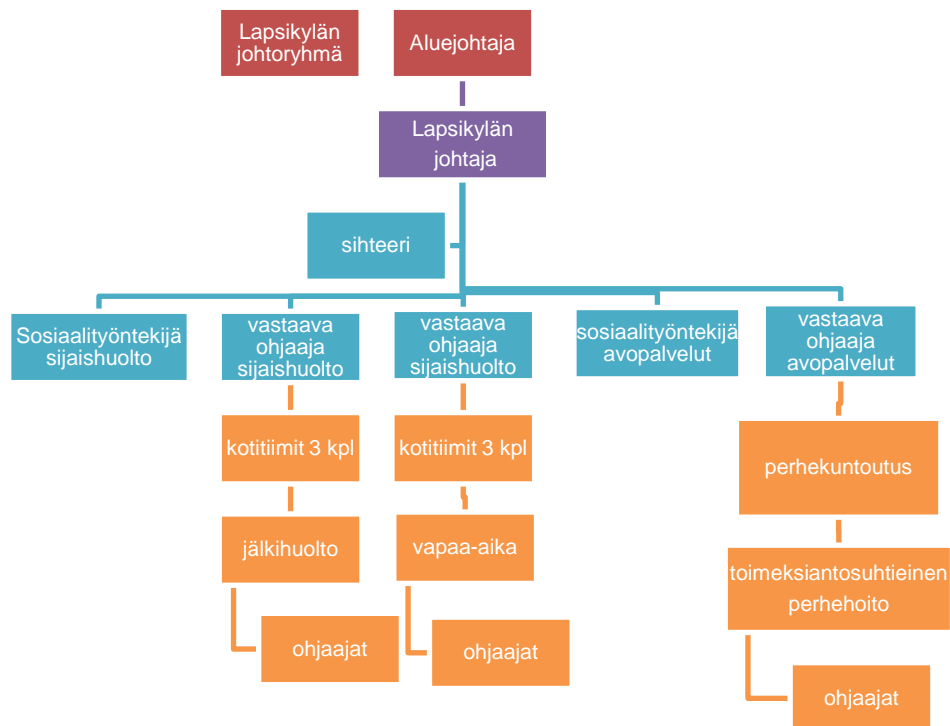
SOS-Lapsikylä Kaarina tarjoaa monipuolisia lastensuojelun avo- ja sijaishuollon palveluja, joiden tavoitteena on SOS-Lapsikylän yleisten toimintaperiaatteiden mukaisesti edistää lasten myönteistä kehitystä ja hyvinvointia sekä tukea vanhempia lasten kasvatuksessa. Lapsikylään voidaan sijoittaa myös usean lapsen sisarusryhmä. Palvelut räätälöidään lapsen ja perheiden tarpeiden mukaisesti. Lisäksi SOS-Lapsikylä Kaarina tarjoaa perheiden hyvinvoinnin tukemiseen erilaisia yleishyödyllisiä toimintoja esimerkiksi kaikille lähiseudun asukkaille tarkoitetun perhekahvilan, lasten harrastustoimintaa sekä erilaisia vertaisryhmiä. (SOS-Lapsikylä Kaarina 2016.)

Kaarinan kylään kuuluu 12 rakennusta, joista seitsemän taloa toimii lapsikyläkotina ja kolme taloa on varattu perhekuntoutuksen käyttöön. Lisäksi on yhteistalo, jossa sijaitsee toimistotiloja, liikuntasali ja muita yhteisessä käytössä olevia tiloja. Lisäksi on vierastalo, jossa on asumisharjoittelu- ja jälkihuoltoasuntoja. Vierastalossa sijaitsee myös avopalvelutiimin toimistotilat. Kaarinan kylää rakennettaessa on huomioitu erityisesti lasten harrastamisen mahdollistaminen. Ulkona on urheilu- ja leikkikentät ja sisätiloista löytyvät tilat ja välineet askarteluun, puu- ja savitöiden sekä musiikin harrastamiseen. (Pohls 2012, 190–191.)

Kaarinan SOS-lapsikylän organisaatio

SOS-Lapsikylä Kaarinan toiminnasta vastaa lapsikylän johtaja. Hänen tehtäviinsä kuuluu vastata lastensuojelupalveluiden laadusta, sekä lasten turvallisuudesta ja hyvinvoinnista. Lapsikylän johtajan tukena on aluejohtaja, jolle kuuluu johtamisen kokonaisvastuu

sekä alueellinen toiminta ja edustaminen yhteistyöryhmissä, hankkeissa ja erilaisissa foorumeissa. Kaarinan kylän toiminta on jaettu sijaishuollon ja avopalveluiden palveluihin. Sijaishuollon palveluista vastaa kaksi vastaavaa ohjaaja yhdessä sosiaalityöntekijän kanssa. Avopalveluista vastaa vastaava ohjaaja yhdessä sosiaalityöntekijän kanssa. Vastaavat ohjaajat toimivat esimiehenä omille tiimeilleen ja sosiaalityöntekijät vastaavat oman toimialansa asiakasprosesseista.

Kuvio 2. SOS-Lapsikylä Kaarinan organisaatiokaavio.

Lapsikylän johtoryhmään kuuluu lapsikylän johtajan lisäksi vastaavat ohjaajat sekä sosiaalityöntekijät. Johtoryhmä kokoontuu pääsääntöisesti kerran kuukaudessa. Aluejohtaja osallistuu kylän johtoryhmään muutaman kerran vuodessa. Johtoryhmän tehtävänä on johtaa ja kehittää kylän toimintaa, taloutta ja ihmisiä niin, että SOS-Lapsikylän strategia ja vuositavoitteet toteutuvat. Johtoryhmässä käsitellään koko kylää koskevia asioita, pohditaan tulevaisuutta sekä sovitaan yhteisistä linjauksista.

Lapsikylän johtaja tapaa viikoittain viikkopalaverissa sekä sijaishuollon vastaavat ohjaajat ja sosiaalityöntekijän että avopalveluiden vastaavan ohjaajan ja sosiaalityöntekijän. Viikkopalaverissa keskitytään erityisesti asiakasasioihin. Esimiesasiat lapsikylän johtaja käsittelee viikoittain vastaavien ohjaajien kanssa erikseen pidettävässä esimiespa-

laverissa. Mikäli ei ole viikon aikana tapahtunut mitään erityistä ja ei ole paljoa käsiteltäviä asioita viikkopalaverit ja esimiespalaverit yhdistetään, jotta vältetään turhilta palaverilta.

Lapsikyläkotien kotitiimiin kuuluu lapsikylävanhempi, lapsikylävanhemman sijainen, koudissa työskentelevä ohjaaja, vastaava ohjaaja sekä sosiaalityöntekijä. Kotitiimit kokoontuvat noin kerran kuukaudessa. Kotitiimillä on myös työnohjaus kuukausittain. Avopalvelutiimiin kuuluu kuusi ohjaajaa, vastaava ohjaaja sekä sosiaalityöntekijä. Avopalvelutiimi kokoontuu viikoittain ja tiimin työnohjaus on kerran kuukaudessa. Tiimeissä käsitellään asiakasasioita sekä yhteisiä niin tiimin kuin kylänkin kehittämiseen kuuluvia asioita. Vastaavien ohjaajien tehtävänä on huolehtia, että tiimissä puhuttavat asiat otetaan esille joko viikko- tai esimiespalaverissa. Kaikki kylän työntekijät kokoontuvat noin 10 kertaa vuodessa pidettävään yhteispalaveriin. Yhteispalaverissa käsitellään koko kylää koskevia asioita, toisinaan yhteispalaverissa on kaikkien työntekijöiden yhteinen koulutus. Koulutuksen aiheet ovat nousseet työntekijöiden tarpeista ja toivomuksesta.

2.3 Perhekuntoutuksen kehittämishankkeen lähtökohdat

SOS-Lapsikylässä perhekuntoutusta annetaan lastensuojelun asiakasperheille, kun vanhempien kyky huolehtia lapsista on heikentynyt psyykkisen sairastamisen, traumatisoitumisen tai muiden syiden vuoksi. Vanhempi-lapsi-suhde ei ole kunnossa ja se voi haitata lapsen kasvua ja kehitystä. Tällöin riski lapsen psyykkiseen sairastumiseen kasvaa. Vanhempia tuetaan vanhemmuudessa ja työskentelyllä parannetaan perheen vuorovaikutuksen sekä kiintymyksen ongelmia. Perheitä autetaan myös arkeen ja kasvattamiseen liittyvissä vaikeuksissa ja haasteissa. Perhekuntoutus tehoaa tilanteissa, joissa perhe itse on motivoitunut kuntoutukseen.

Lastensuojelun kehittämistyössä lähtökohtana on tarve kokonaisvaltaiselle lastensuojelun toimintakulttuurin uudistamiselle ja muutoksille. Juha Sipilän hallituksen Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma (LAPE) -kärkihankkeessa tavoitteena ovat nykyistä lapsi- ja perhelähtöisemmät, vaikuttavammat, kustannustehokkaammat ja paremmin yhteen sovitettut palvelut. Tavoitteena on lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin sekä heidän omien voimavarojensa vahvistaminen. Sosiaalihuoltolailla sekä lastensuojelulakiin tehdyillä muutoksilla pyritään vähentämään sekä huostaanottojen että kiireellisten sijoitus-

ten tarvetta. Uudistuvassa palvelurakenteissa pyritään vahvistamaan lapsi- ja perhelähtöisiä palveluita. Lastensuojelussa pyritään vahvistamaan lapsikeskeistä työskentelyä ja lasten osallisuutta sekä parantamaan lastensuojelun yhteistyötä. (STM 2016; Hämeen-Anttila 2017, 246.) Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmassa yhtenä tavoitteena on kehittää ja vahvistaa lastensuojelun perhetyötä ja perhekuntoutusta työmuotona siten, että työskentelytavat vastaavat lasten ja perheiden tarpeisiin. (Alatalo, Lappi & Petrelius 2017, 13).

SOS-Lapsikylän strategian uudistaminen käynnistettiin vuonna 2016, koska toimintaympäristö sote-uudistuksen¹ myötä tulee muuttumaan. SOS-lapsikylän toiminnan näkökulmasta asiakkaiden valinnanvapaus muuttaa myös lastensuojelun toiminta- ja kilpailukenttää. SOS-Lapsikylä toimii lastensuojelupalvelujen tuottajana kentällä, jossa palveluja tuottavat yhä useammat isot, monikansalliset yritykset. SOS-Lapsikylän on tärkeä panostaa niihin kilpailutekijöihin, joilla se erottautuu isoista toimijoista. SOS-Lapsikylän vuoden 2017 toimintasuunnitelmassa on kirjattuna tavoitteena avopalveluiden kasvattaminen sekä perhetyön ja perhekuntoutuksen selvä kasvu. (SOS-Lapsikylä, 2017b.)

Strategian toteuttamisen yhtenä osana on perhekuntoutuksen kehittäminen – työryhmän perustaminen. SOS-Lapsikylän johtoryhmä nimesi työryhmän toukokuussa 2016, johon kuuluu jäseniä jokaisesta perhekuntoutusta toteuttavasta lapsikylästä. Kaarinasta mukana on avopalvelutiimin sosiaalityöntekijä. Työryhmän tehtävänä on tehdä yhteenveto SOS-Lapsikylän tuottaman perhekuntoutuksen tämänhetkisestä tilanteesta, arvioida perhekuntoutuksen tarve ja mahdollisuudet alueellisesti, tehdä yhteenveto SOS-Lapsikylän perhekuntoutuksen kehittämistarpeista ja sen edellyttämistä toimenpiteistä sekä tehdä perhekuntoutuksen kustannuslaskelmat. (Koisti-Auer 2016.)

Perhekuntoutustyöryhmä toteaa, että perhekuntoutusta on viime vuosina kehitetty enemmän toimipiste- kuin organisaatiotasolla. Työryhmä pitää kuitenkin tärkeänä, että myös jatkossa toimipisteet saavat kehittää perhekuntoutusta oman toimintaympäristön tarpeiden mukaisesti ja henkilöstön erityisosaamista hyödyntäen. SOS-Lapsikylä voi kehittää perhekuntoutuspalvelun tuottajana vahvemமாகsi toimijaksi, jos toimipisteet tekevät entistä vahvempaa yhteistyötä ja SOS-Lapsikylän perhekuntoutuksella on yhteinen

¹ Sote-uudistus on koko sosiaali- ja terveydenhuollon palvelurakenteen uudistus. Tavoitteena on kaventaa ihmisten hyvinvointi- ja terveyseroja, parantaa palvelujen yhdenvertaisuutta ja saatavuutta sekä hillitä kustannuksia. 1.1.2019 kuntien julkinen sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisen vastuu siirtyy 18 uudelle maakunnalle.

työote sekä yhteisesti sovitut keskeiset toimintakäytännöt. Tärkeää on, että yhteiset linjaukset, toimintaperiaatteet näkyvät kaikessa SOS-Lapsikylän perhekuntoutuksessa riippumatta siitä, missä yksikössä palvelua tuotetaan. (Koisti-Auer 2016.)

2.4 Kehittämishankkeen tavoite

SOS-lapsikylä Kaarinan ennalta ehkäisevien perhepalveluiden suunnittelu on aloitettu vuonna 2013. Tällöin luotiin perhepalveluiden malli, joka oli jaoteltu kolmeen osioon: kotiin annettava tuki, kotiin annettava tuki sijaisperheille ja perhekuntoutus. Kotiin annettava tuki oli tarkoitettu lapsiperheille ennalta ehkäisevänä tukena erilaisissa elämäntilanteissa. Kotiin annettava tuki sijaisperheille oli työskentelyä kotonaan sijaisperheenä toimiville perheille ja perhekuntoutus avohuollon tukitoimena toteutettavaa kuntoutusta pääsääntöisesti lastensuojelun asiakasperheille. (Eräpuro 2013, 42–47.)

Uuden avopalvelutiimin aloittaessa syksyllä 2016, SOS-Lapsikylä Kaarinan johtoryhmä määrittä tiimin tehtäväksi suunnitella, kehittää ja toteuttaa lapsikylässä tarjottavia avopalveluita perheille. Erityisesti toivottiin perhekuntoutuksen kehittämistä ja sille selkeää toimintamallia, koska useilta kunnilta oli tullut kyselyitä tästä palvelusta SOS-Lapsikylä Kaarinasta.

Kehittämishankkeeni tavoitteena on SOS-lapsikylä Kaarinan avopalvelutiimin perhekuntoutuksen kehittäminen. Kehittämistehtävänä on luoda SOS-Lapsikylän perhekuntoutuksen pohjalta SOS-Lapsikylä Kaarinaan prosessikuvaus siitä, mitä perhekuntoutus on Kaarinan kylässä. Sen pohjalta luodaan toimintamalli Kaarinan SOS-Lapsikylässä toteutettavalle perhekuntoutukselle.

Perhekuntoutus on toimintamuoto, jota ei ole SOS-lapsikylässä Kaarinassa aikaisemmin tuotettu. Prosessikuvauksella ja toimintamallin kehittämisellä uusi avopalvelutiimi haluaa yhtenäisen käsityksen siitä, mitä perhekuntoutusprosessissa tapahtuu alusta loppuun saakka, mitä tiimin tulee huomioida työskentelyssään, millaista osaamista ja menetelmiä tiimin jäsenillä on jo hallussa ja minkälaista osaamista mahdollisesti tarvitaan lisää. Kehittämistyön pohjana käytetään SOS-Lapsikylän perhekuntoutuksen toimintamallia sekä avopalvelutiimin jäsenten perhetyön osaamista ja kokemusta.

3 PERHETYÖ JA PERHEKUNTOUTUS LASTENSUOJELUSSA

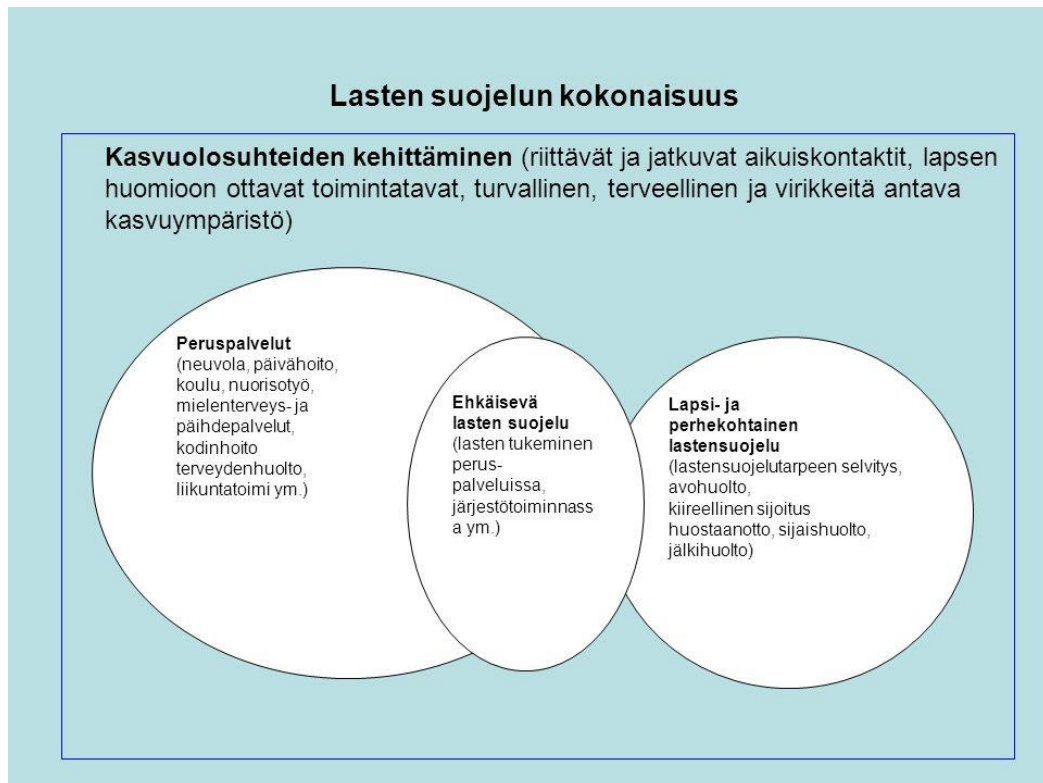
3.1 Ehkäisevä lastensuojelu ja lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu

Lapsen etu on lastensuojelun tärkein periaate. Lastensuojelulain ohella YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 3 artikla määrittelee lapsen edun tärkeyden. Tämä periaate merkitsee, että lapsen tarpeet on otettava huomioon aina ensisijaisesti sekä kaikkien lasten, että yksittäisten lasten etua toteutettaessa. Lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti ja kaikilla lapsilla on yhtäläiset oikeudet yhteiskunnassa. (Hämeen-Anttila 2017, 228.)

Vastuu lapsen hyvinvoinnista ja turvallisesta kasvuympäristöstä on ensisijaisesti lapsen vanhemmilla. Lasten ja perheiden kanssa toimivien viranomaisten on tuettava vanhempia heidän kasvatustehtävässään ja pyrittävä tarjoamaan perheelle riittävän varhain ja ohjattava tarvittaessa lapsi ja perhe lastensuojelun piiriin. Lastensuojelulain 2§ mukaan lastensuojelun on tuettava vanhempia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidosta järjestämällä tarvittavia tukitoimia ja palveluita.

Lapsen tilanteeseen puuttuminen riittävän varhain on tärkeää. Tilanteeseen puuttuminen lapsen näkökulmasta inhimillistä ja mitä varhaisemmassa vaiheessa, sitä pienemmin toimenpitein tilanne voidaan turva. Lapsen suojelun painopistettä on pyritty siirtämään lastensuojelun erityispalveluista peruspalveluiden ennaltaehkäiseviin palveluihin. Sosiaalihuoltolain kokonaisuudistuksenyhteydessä ennaltaehkäisevän lastensuojelun toteuttamista koskevat säädökset siirrettiin sosiaalihuoltolakiin². Tavoite lapsen suojelun painopisteen muuttamisesta ennalta ehkäiseviin palveluihin, näkyy myös siinä, että osa avoimuuden tukitoimista siirtyi sosiaalihuoltolakiin ja ovat saatavilla myös ilman lastensuojelun asiakkuutta. (Saastamoinen 2016, 41–42.)

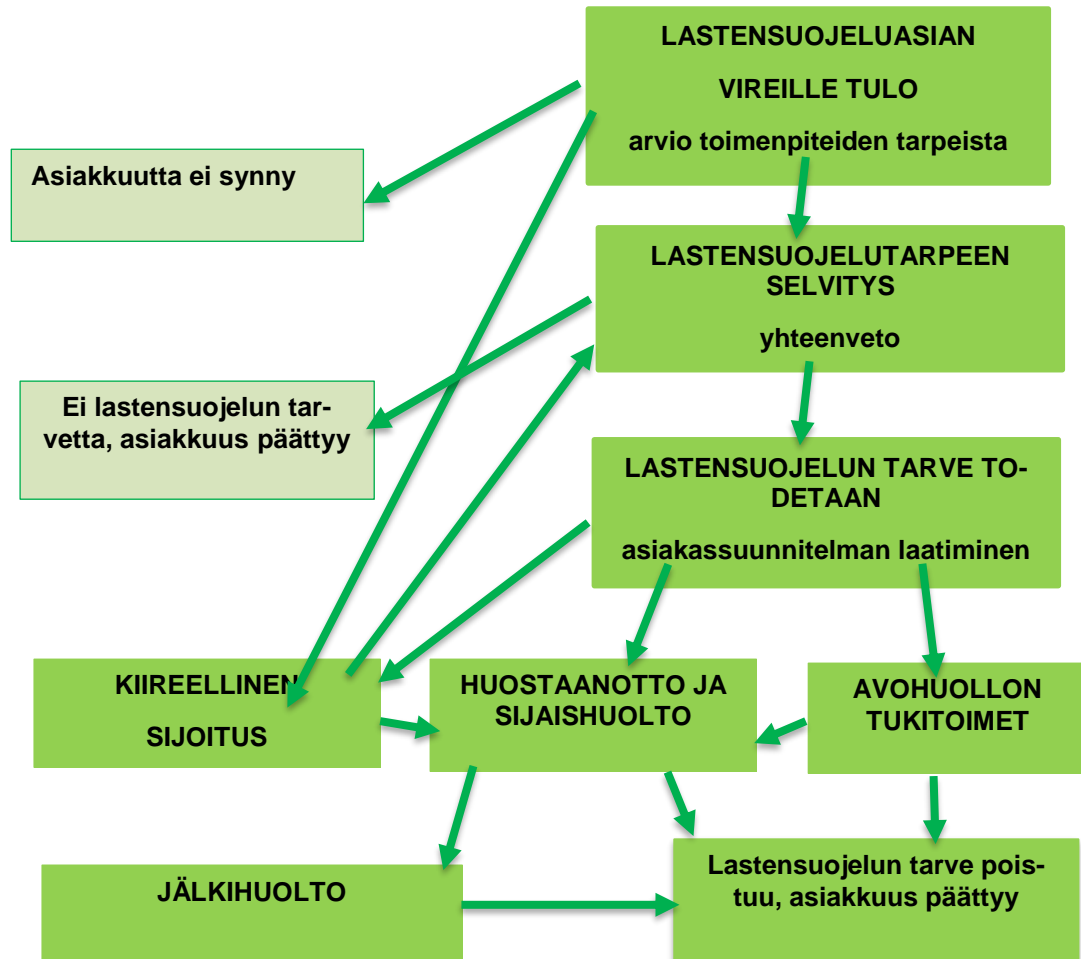
² Uudistettu sosiaalihuoltolaki (1301/2014) tuli voimaan 1.4.2015.

Kuvio 3. Lasten suojelun kokonaisuus (Taskinen 2010, 23).

Lastensuojelulain (417/2007) 3a§ määrittelee ehkäisevän lastensuojelun edistävän ja turvaavan lapsen kasvua, kehitystä ja hyvinvointia sekä tukevan vanhemmuutta. Ehkäisevää lastensuojelua on tuki ja erityinen tuki, jota annetaan esimerkiksi opetuksessa, nuorisotyössä, päivähoidossa, neuvolassa sekä muussa sosiaali- ja terveydenhuollossa. Lain mukaisella ennaltaehkäisyllä tarkoitetaan niitä toimia, joilla pyritään vaikuttamaan lapsen ja perheen olosuhteisiin niin, että lapsen oikeus turvalliseen lapsuuteen toteutuisi tuettuna. Ennalta ehkäisevien palvelujen tarkoituksen on saada aikaan tavoiteltu myönteinen muutos lapsen olosuhteissa vaikuttavissa tekijöissä. Tärkeää on, että lapsen tarvitsemat palvelut ja tukitoimet ensisijaisesti tarjotaan lapsen arkiympäristössä. Lasten hyvinvointia tukevat peruspalvelut muodostavat ennalta ehkäisevän lastensuojelun toimintakokonaisuuden. Mikäli nämä toimenpiteet ovat riittämättömiä, tulee lapsi ja hänen perheensä ohjattava tarvittaessa lastensuojelun palveluiden piiriin. (Araneva 2016, 38–39; Saastamoinen 2016, 46–48.) Lastensuojelulain (417/2007) 3 §:ssä todetaan, että lastensuojelua on lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu. Tätä toteutetaan lastensuojeluprosessin mukaisesti.

Lastensuojelun asiakasprosessi

Kuvio 4. Lastensuojelun asiakasprosessi (Taskinen 2010, 57).

Lastensuojelulain mukaisesti lastensuojeluasia voi tulla vireille oman yhteydenoton, lastensuojeluilmoituksen tai tiedon voi saada jonkin etuuden tai palvelun yhteydessä. Lastensuojeluasian vireille tulon jälkeen on sosiaalityöntekijän arvioitava heti lapsen mahdollinen kiireellinen lastensuojelun tarve. Lisäksi on tehtävä seitsemän vuorokauden kuluessa sosiaalihuoltolain 36§:n mukainen palvelutarpeen arviointi. Palvelutarpeen arvioinnissa selvitetään mahdollinen lastensuojelun tarve. Arvion tekee sosiaalityöntekijä, joka arvioi lapsen kasvuolosuhteita sekä huoltajien tai muiden lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden mahdollisuuksista huolehtia lapsen kasvatuksesta ja hoidosta. (Lastensuojelulaki 2007, 25§-26§; Sosiaalihuoltolaki 2014, 36§.)

Lastensuojeluasiakkuus alkaa, mikäli asian vireille tulon jälkeen ryhdytään kiireellisiin lastensuojelutoimiin tai sosiaalityöntekijä palvelutarpeen arvioinnin perusteella toteaa, että:

- 1) lapsen kasvuolosuhteet eivät turvaa lapsen kehitystä tai terveyttä; tai
- 2) lapsi omalla käyttäytymisellään vaarantaa kehitystään tai terveyttään; ja
- 3) lapsi tarvitsee lastensuojelulain mukaisia tukitoimia ja palveluja.

Lastensuojelun asiakkuus alkaa myös, jos perhe on saanut lastensuojelun tukitoimia tai on ryhdytty kiireellisiin toimiin lapsen asioissa ennen palvelutarpeen arvioinnin valmistumista. (Hämeen-Anttila 2017, 231). Asiakkuuden alkaessa nimetään lapselle hänen asioistaan vastaava sosiaalityöntekijä. Lapselle, joka on lastensuojelun asiakkaana, on tehtävä asiakassuunnitelma. Lapsen asiakassuunnitelmaan kirjataan esimerkiksi ne olosuhteet ja asiat, joihin pyritään vaikuttamaan, palvelut ja tukitoimet, joihin pyritään vastaamaan ja arvioitu aika, jonka kuluessa tavoitteet pyritään toteuttamaan. (Lastensuojelulaki 2007, 27§ ja 30§.)

Lastensuojelulain 34§ mukaan on velvollisuus ryhtyä viipymättä avohuollon tukitoimiin, kun lastensuojelun tarve on todettu. Avohuollon tukitoimet ovat siis ensisijaisia lastensuojelun työmuotoja. Avohuollon tukitoimia ovat esimerkiksi lapsen ja perheen ongelmatilanteen selvittäminen, tukihenkilö tai -perhe, lapsen kuntoutumista tukevat hoito- ja terapiapalvelut, tehostettu perhetyö, perhekuntoutus³. Avohuolto perustuu asiakkaan kanssa yhdessä sovittuun asiakassuunnitelmaan, jota edellyttää sosiaalityöntekijän tekemä arvio lastensuojelun tarpeesta. (Heino 2009, 72–73.) Avohuollon tukitoimien tarkoituksena on saada muutos lapsen tilanteeseen kohtuullisessa ajassa. Lapsen tilanteeseen tulee valita se keino, joka turvaa parhaiten lapsen edun ja saa aikaan pysyvän muutoksen lapsen tilanteessa. (Saastamoinen 2016, 54.) Tarvittaessa lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua on myös lapsen kiireellinen sijoitus ja huostaanotto sekä niihin liittyvä sijaishuolto ja jälkihuolto.

³ Uuden sosiaalihuoltolain tullessa voimaan vuonna 2015, lisättiin lastensuojelulain (417/2007, 36§) avohuollon tukitoimia käsittelevään lukuun uusina käsitteinä tehostettu perhetyö ja perhekuntoutus. Tehostettu perhetyön nimitystä käytetään lastensuojelun asiakkaille tarkoitettusta perhetyöstä erotuksena sosiaalihuoltolain mukaisesta perhetyöstä. (Alatalo ym. 2017, 17).

3.2 Perhetyö

Perhetyön käsitettä ja sisältöä ei ole yleisesti määritelty. Sosiaalihuoltolain (1301/2014) 18§:n mukaan perhetyöllä tuetaan hyvinvointia sosiaalihojauksella ja muulla tarvittavalla avulla tilanteissa, joissa asiakas ja hänen perheensä tarvitsevat tukea ja ohjausta omien voimavarojen vahvistamiseksi ja keskinäisen vuorovaikutuksen parantamiseksi. Sosiaalihuoltolain mukaan perhetyön osa-alueita ovat vanhemmuuden tukeminen, lasten hoidon ja kasvatuksen ohjaaminen, kodin arjen ja arkirutiinien hallinta, perheen vuorovaikutustaitojen tukeminen ja sosiaalisten verkostojen laajentaminen sekä syrjäytymisen ehkäisy. Sosiaalihuoltolain mukaan perhetyö on siis suunnitelmallista, kokonaisvaltaista ja pitkäjänteistä perheiden tukemista. Perhetyötä voidaan tarjota myös ennaltaehkäisevästi ja sitä tehdään yleisimmin sosiaalitoimen, neuvolan, päivähoidon tai koulun yhteydessä.

Lastensuojelulaissa (417/2007) perhetyö mainitaan avohuoltoa käsittelevässä seitsemännessä luvussa. Lastensuojelulain 36§:ssä kerrotaan lastensuojelun avohuollon tukitoimista, joista tehostettu perhetyö on tukitoimien yksi toteutusmuoto. Perhetyötä lähellä olevia käsitteitä on monia, esimerkiksi intensiivinen perhetyö, tehostettu perhetyö, korjaava perhetyö ja avohuollon perhetyö. Heino, Hurtig & Berg (2000, 12) määrittelevät perhetyön keskeisimmäksi tavoitteeksi lapsen sijoituksen ehkäisy tukemalla vanhemmuutta ja perheen itsenäistä selviytymistä.

Perhetyö on tavoitteellista tukemista perheiden erilaisissa elämäntilanteissa. Perhetyö muotoutuu sen mukaan, missä tilanteessa ja mihin tavoitteisiin työllä pyritään. Perhetyöllä tuetaan perheitä muutoksessa. Tukemisessa lähdetään liikkeelle perheiden tarpeista, ja pyritään toimimaan joustavasti tarpeiden mukaisesti ja niihin vastaten. (Järvinen ym. 2012,12.) Tarpeet voivat liittyä lasten kasvatus- ja kehityskysymyksiin, kodin arjen ja arkirutiinien hallintaan, vanhemmuuden tukemiseen, perheen vuorovaikutustaitojen tukemiseen ja perheen toimintakyvyn lisäämiseen. Tarkoituksena on perheen voimavarojen vahvistaminen ja vuorovaikutuksen parantaminen. Perhetyö voi jakaa ehkäisevään perhetyöhön ja tehostettu perhetyöhön. (Rönkkö & Rytönen 2010, 27.) Kuviossa 5 on tarkempi kuvaus jaottelusta.

Ehkäisevä perhetyö	Tehostettu perhetyö
<ul style="list-style-type: none"> • sosiaalihuoltolain mukaiset palvelut • peruspalveluiden tarjoamat palvelut ja tukitoimet • Varhaisen puuttumisen periaate • Arjen sujumista tukevat palvelut • Perheen hyvinvointia ylläpitävät palvelut • Neuvontaa, ohjausta • Lapsi ei lastensuojelun asiakas 	<ul style="list-style-type: none"> • Lastensuojelulain mukaiset palvelut ja tukitoimet • Perheen ongelmat kärjistyneet • Syntynyt huoli perheen pärjäämisestä • perhetilanteeseen puututtava, jotta tilanne ei pahene • Perheen tilanteen selvittelyä ja yhdessä sovittuihin muutoksiin tukemista • Vaatii lastensuojelun asiakkuuden

Kuvio 5. Ehkäisevän ja tehostetun perhetyön tunnuspiirteitä (Mukaillen Rönkkö & Rytönen 2010, 33; Saastamoinen 2016, 43).

Sosiaalihuoltolain (1301/2014) 18§ mukaan perhetyöllä tarkoitetaan hyvinvoinnin tukemista tilanteissa, joissa asiakas ja hänen perheensä tarvitsevat tukea ja ohjausta omien voimavarojen vahvistamiseksi ja keskinäisen vuorovaikutuksen parantamiseksi. Ehkäisevällä perhetyöllä pyritään pitämään yllä ja lisäämään perheiden hyvinvointia sekä pienentämään perhetilanteiden vaikeutumisen riskejä. Ehkäisevää perhetyötä voidaan tehdä antamalla neuvoa ja opastusta, käyttää erilaisia tukimuotoja, joilla tuetaan perheitä saamaan heidän arkensa sujuvammaksi. Ehkäiseviä toimintamuotoja ovat esimerkiksi erilaiset lastenryhmät, perhekahvilat, vertaisryhmätoiminta, harrasteryhmät ja hankalista tilanteista selviämiseen tarjotut palvelut, kuten eroryhmät. Ehkäisevän perhetyön tarkoituksena on varmistaa, että perhe saa tukea oikea-aikaisesti osana peruspalveluja. (Rönkkö & Rytönen 2010, 32–33; Sosiaali- ja terveysministeriö 2017, 58.)

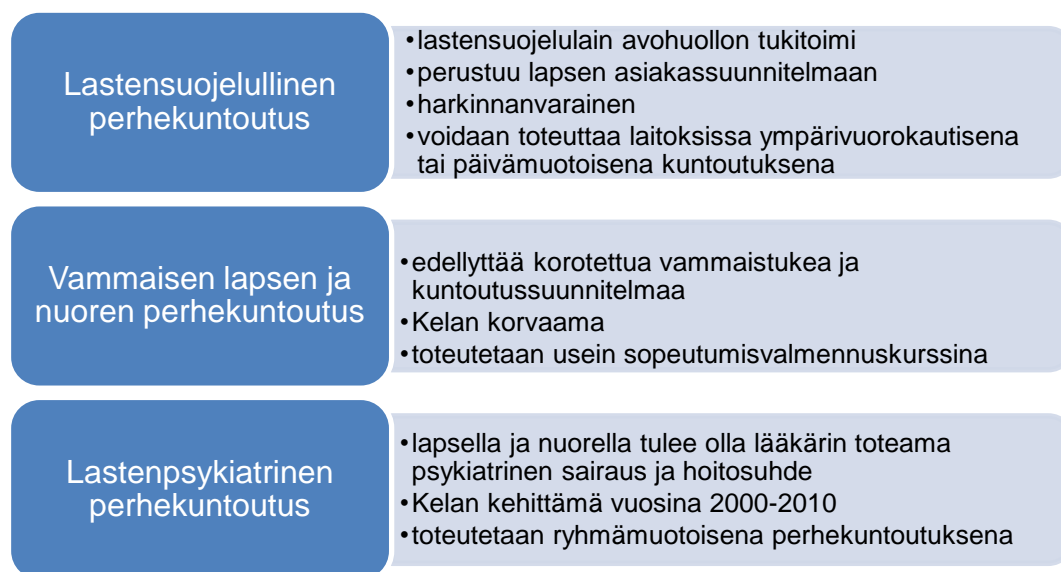
Tehostetulla työllä tarkoitetaan lastensuojelullista, suunnitelmallista perheen tilanteen selvittelyä sekä tukemista yhdessä sovittuihin muutoksiin. Perheen tilanteesta ja lasten turvallisuudesta syntynyt huoli edellyttää aktiivista puuttumista viranomaisilta. Tilanteeseen puuttuminen voi olla kontrollikeinoin tai perheen tilanteen arviointia. Tehostetun perhetyön aloittamiseen vaaditaan lastensuojelun sosiaalityöntekijän lähete. Tilanteeseen puututaan lastensuojelulain edellyttämällä tavalla. Lastensuojelulain (417/2007) 36§ mukaan tehostettu perhetyö voi olla perheen tukitoimien tarpeen selvittämistä, lastensuojelun tarpeen arviointia ja avohuollon tukitoimia, mikäli ne on arvioitu riittäviksi. (Rönkkö & Rytönen 2010, 34.)

3.3 Perhekuntoutus

Kuntoutus on toimintaa, jolla pyritään parantamaan ihmisten toimintakykyä ja itsenäistä selviytymistä ja osallistumismahdollisuuksia. Suomalaisen kuntoutusjärjestelmän tunnuspiirteenä on, että kuntoutus järjestetään yleisten palvelujen sekä sosiaalivakuutusjärjestelmän osana. Kuntoutus ulottuu usealle hallinnon ja toiminnan sektorille. Kuntoutusta järjestävät sosiaali- ja terveydenhuolto, työhallinto ja opetustoimi osana palvelu- ja koulutustehtäväänsä. Kansaneläkelaitos, työeläkelaitokset ja vakuutuslaitokset vastaavat sosiaalivakuutuksen piiriin perustuvasta kuntoutuksesta. (Paatero, Lehmijoki, Kivekäs & Ståhl 2008, 31.) Kuntien sosiaalihuollon tehtävän on ylläpitää henkilön, perheen sekä yhteisön sosiaalista turvallisuutta ja toimintakykyä. Kuntien sosiaalihuollon erityistehtävistä säädetään sosiaalihuoltolaissa, lastensuojelulaissa, päihdehuoltolaissa ja vammaispalvelulaissa. Nämä lait sisältävät säädökset myös kuntoutuksesta. (Paatero ym. 2008, 35.)

Kuntoutus voidaan luokitella sisällöltään ja toimintatavoiltaan neljään eri osa-alueeseen: lääkinnälliseen, ammatilliseen, kasvatukselliseen ja sosiaaliseen kuntoutukseen. Lääkinnällisellä kuntoutuksella tarkoitetaan toimintaa, jolla toimintakykyään jollakin osa-alueella menettänyttä henkilöä autetaan saamaan toimintakykyään takaisin. Ammatillisella kuntoutuksella pyritään parantamaan kuntoutujan mahdollisuuksia saada tai säilyttää hänelle soveltuva työ. Kasvatuksellisen kuntoutuksen tavoitteena on yksilön kehittäminen ja oppimismahdollisuuksien tukeminen. Sosiaalisella kuntoutuksella pyritään sosiaalisen toimintakyvyn parantamiseen, huomio on yksilön osallisuudessa sosiaalisiin yhteisöihin ja yhteiskuntaan. (Järvikoski & Härkäpää 2011, 20–22.)

Perhekuntoutuskäsitettä käytettiin alun perin lastensuojelutyöhön liittyvänä koko perheen kanssa liittyvänä ammatillisena toimintana. Perhekuntoutuksen tavoitteena oli perheen elämäntilanteen parantaminen. Lastensuojelullisen kuntoutuksen lisäksi perhekuntoutus on laajentunut sekä vaikeavammaisten lasten että lastenpsykiatrisen kuntoutuksen puolelle. (Pärnä 2010, 46-47.) Alla olevassa kuviossa kuvaan perhekuntoutuksen eri muotoja tarkemmin.

Kuvio 6. Perhekuntoutuksen eri muotoja (Pärnä 2010, 48).

Yhteistä kaikille perhekuntoutuksen osa-alueille on näkemys perheen ja vanhempien ensisijaisuudesta lapselle. Lapsen kannalta keskeistä työskentelyssä on perheenjäsenten välinen vuorovaikutus ja ihmissuhteet, oppiminen ja tiedon soveltaminen sekä kommunikointi. (Pärnä 2010, 49.)

Lastensuojelullinen perhekuntoutus perustuu lapsen asiakassuunnitelmaan ja on harkinnanvaraista. Asiakassuunnitelmassa määritellään lapsen ja perheen tuen tarve, tavoitteet ja aiotut tukitoimet. (Pärnä 2010, 42.) Lastensuojelullinen kuntoutus on pitkäjänteinen, tavoitteellinen ja intensiivinen työmuoto, jossa työskennellään koko perheen kanssa lapsen hyvinvoinnin lisäämiseksi ja perheen ongelmien ratkaisemiseksi. (Hurtig 2010, 239.)

Perhekuntoutukseen ohjataan, kun perheessä on pitkittynyt kriisi tai pitkään jatkuneet vaikeudet arkielämässä ja perhe ei kykene omin voimavaroin selviytymään tilanteesta. Perheen tilannetta halutaan selvittää lapsen turvallisen kehityksen varmistamiseksi tai perheessä voi olla huostaanoton uhka. (Kumpulainen & Valkonen 2005, 8.) Monilla asiakasperheillä on samanaikaisesti useita vanhemmuuteen, kasvatukseen ja mielenterveyteen tai päihteiden käyttöön liittyviä riskitekijöitä. Perhekuntoutuksen tavoitteena on edistää lasten ja nuorten mahdollisimman hyvää kasvua ja kehitystä. Lasten ja nuorten tarpeet ovat etusijalla, vaikka kuntoutukseen osallistuu pääsääntöisesti koko perhe. (Järvinen ym. 2012, 87.)

Perhekuntoutusta toteutetaan laitoksissa tapahtuvana ympärivuorokautisena tai päivämuotoisena kuntoutuksena. Laitosympäristössä tapahtuva perhekuntoutus erottaa sen asiakkaan kotona tehtävästä perhetyöstä. (THL 2016a). Lastensuojelullista perhekuntoutusta voidaan tarjota perheelle sekä riskitilanteissa että äkillisten tai pitkään jatkuneiden vaikeuksien yhteydessä. Kuntoutuksessa voidaan keskittyä tilanteen arviointiin ja lastensuojelun palveluntarpeen arviointiin ja tarkentamiseen. Perheiden taustalla useimmiten ovat kasvatus- ja lastenhoito-ongelmat, vanhempien elämäntilanteeseen ja vanhemmuuteen liittyvät syyt sekä vanhemman mielenterveys- ja päihdeongelmat. (Hurtig 2010, 239–240; Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä & Virolainen 2012, 87.)

Perheen tuen tarve on aina perhekuntoutuksen lähtökohtana. Palveluita sekä ammatillista erityisosaamista pyritään kohdentamaan mahdollisimman tarkasti perheiden tilanteisiin ja tarpeisiin. Lastensuojelullinen perhekuntoutusprosessi käynnistyy sosiaalityöntekijän päätöksellä mutta perhettä kuunnellen. Kuntoutuksen tavoitteet määritellään yhdessä sosiaalityöntekijän, perheen sekä kuntoutusta toteuttavan tahon kanssa. Tyypillinen lähtökohta on, että kuntoutuksen tavoitteeksi määritellään lasten ja nuorten käyttäytymisen ja psyykkisen pahoinvoinnin vähentäminen sekä perheen arjen sujumisen ja voimavarojen vahvistaminen. Perheenjäsenten välisen vuorovaikutuksen tukeminen on myös yksi lähtökohta kuntoutuksessa. (Linnakangas & Lehtoranta 2009, 28; Hurtig 2010, 241.)

Perhekuntoutus voi joskus olla myös avohuollon tukimuotojen tietynlainen päätepysäkki, jolloin perhekuntoutus toimii huostaanoton lähituntumassa. Tällöin perhekuntoutusta voidaan käyttää viimeisenä tarkistuksena tai vaihtoehtoisten mahdollisuuksien kartoituksena ennen huostaanottopäätöksen tekemistä. Perhekuntoutusta voidaan käyttää myös tukena huostaanoton huolellisessa valmistelussa ja hyvän sijoitusprosessin toimivuuden turvaajana sekä vanhempien tukena siinä. (Hurtig 2010, 240.) Heinon (2008, 43) mukaan perhekuntoukseen ohjautuu perheitä usein vaikeista tilanteista. Lapsen huolenpito ja tämän tarpeisiin vastaaminen saattavat olla erittäin puutteellisia, jolloin avohuollon tukitoimet eivät enää turvaa lapsen terveyttä. Tällöin lapsen huostaanotto saattaa olla ainoa keino lapsen tilanteen turvaamiseksi.

4 SOS-LAPSIKYLÄN PERHEKUNTOUTUS

4.1 Perhekuntoutus SOS-lapsikylässä

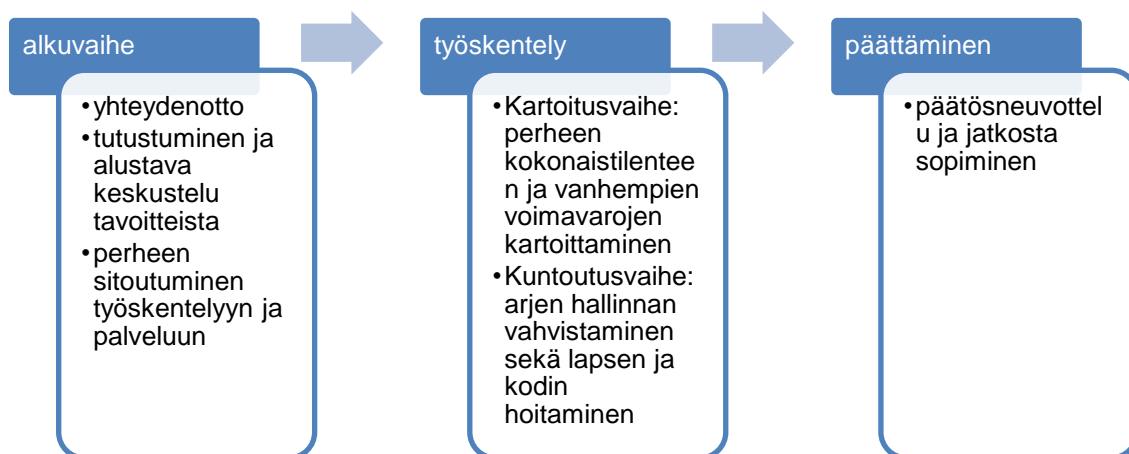
SOS-lapsikylässä toteutetaan sekä ympärivuorokautista että päivämuotoista kuntoutusta. Perhekuntoutusta tuotetaan tällä hetkellä Tamperetta lukuun ottamatta kaikissa toimipisteissä. Ympärivuorokautista palvelua tuottaa vain Jyväskylän perhekuntoutusyksikkö, muut tuottavat päivämuotoista palvelua. (Koisti-Auer 2016.) SOS-lapsikylän perhekuntoutus on perheen tukemista suunnitellusti, pitkäaikaisesti ja määrätietoisesti. Taavoitteena on lapsen kasvuolojen turvaaminen vahvistamalla koko perheen voimavaroja ja tukemalla vanhempia lapsen kasvatuksessa. Perhekuntoutus on tarkoitettu riskitilanteissa oleville, kuntien lastensuojelun avohuollon asiakkaina oleville tai sijoitettuina olevien lasten perheille. (Koisti-Auer 2012.)

Palvelu tuotetaan SOS-lapsikylän perhekuntoutusyksikössä, jossa perheen käytössä on kalustettu, täysin mukavuuksin varusteltu asunto. Kuten on aikaisemmin mainittu, SOS-lapsikylä Kaarinassa perhekuntoutuksen käytössä on kolme lapsikylän alueella sijaitsevaa taloa sekä kylän yhteistalossa olevat kokoontumis- ja harrastustilat ovat perheiden käytössä sovitusti.

Perhekuntoutusta toteuttaa moniammatillinen työryhmä. Työryhmän koko ja ammattikunta vaihtelevat toimipisteittäin. Kaarinassa perhekuntoutuksen työryhmään kuuluvat sosiaalityöntekijä, sosionomit, terveydenhoitaja sekä kasvatustieteen maisteri. Työryhmällä on myös kuukausittainen säännöllinen työnohjaus. Lisäksi työryhmän käytettävissä on SOS-Lapsikylä Kaarinan konsultoiva psykiatrian tiimi, johon kuuluu lastenpsykiatrian erikoislääkäri sekä kaksi psykiatrista sairaanhoitajaa, he kaikki ovat myös erikoistason perhepsykoterapeutteja.

Kaarinan, kuten muiden toimipisteiden tukena toimivat myös SOS-lapsikyläsäätiön psykologi sekä Theraplay-terapeutti. SOS-Lapsikylän perhekuntoutuksen työntekijöiden ammattitaitoa ja osaamista ylläpidetään riittävällä työnohjauksella ja koulutuksella. SOS-Lapsikylässä aloitetaan syksyllä 2017 vuoden kestävä Dialogiseksi työntekijäksi -perhetöön koulutus perhekuntoutuksen työntekijöille. Tähän koulutukseen osallistuu myös SOS-Lapsikylä Kaarinan perhekuntoutuksen työntekijöitä.

Perhekuntoutuksen palvelun sisältö ja kesto rakentuvat yksilöllisesti perheen tarpeiden ja asiakassuunnitelmassa sovittavien tavoitteiden mukaisesti. Palveluprosessiin kuuluvat seuraavat vaiheet: alkuvaihe, työskentely (kartoitus- ja kuntoutusvaihe) ja työskenteilyn päättäminen.

Kuvio 7. Perhekuntoutuksen palveluprosessi SOS-lapsikylässä (Koisti-Auer 2012).

Alkuvaiheessa kunnan sosiaalityöntekijä ottaa yhteyttä palvelutarjoajaan. Ennen palvelun alkamista käydään yhteinen keskustelu, jossa vanhempien sekä lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa kartoitetaan perheen tilanne sekä palvelun ja kuntoutuksentarve. Perheen sitoutuminen työskentelyyn on tärkeää. Kartoitusvaiheen tavoitteena on perheen kokonaistilanteen jäsentäminen, vanhemman vahvuuksien ja muutostarpeiden kartoittaminen ja suunnitelman tekeminen kuntoutusvaiheelle. Huomiota kiinnitetään vanhemman ja lapsen väliseen vuorovaikutukseen, vanhemman kykyyn huolehtia lapsen yksilöllisistä tarpeista ja huolehtia säännöllisestä arkirytmistä. Palvelu ja sen tavoitteet rakentuvat yksilöllisesti perheen tarpeiden ja yhdessä sovittavien tavoitteiden mukaisesti. Perhe motivoituu palveluun vain, jos palvelun tavoitteet asetetaan ja kuntoutus toteutetaan yhdessä perheen kanssa. Perheen kanssa työskentelyssä käytettävät menetelmät ja välineet valitaan yksilöllisesti vanhemman sekä lapsen tilanteen ja perhekuntoutukselle asetettujen tavoitteiden mukaisesti. Vanhemman ja lapsen kanssa työskentelyssä keskeistä on voimavara- ja ratkaisukeskeiset menetelmät. Palvelu päätetään yhteiseen päätöskeskusteluun, jossa sovitaan jatkosta. SOS-lapsikylän perheyöntekijän mahdollisista tukikäynneistä perheessä sekä muista mahdollista perheelle tarjottavista tukitoimista. (Koisti-Auer 2012.) SOS-Lapsikylä Kaarinan perhekuntoutuksen prosessi perustuu edellä kuvattuun prosessiin ja on kuvattuna tarkemmin luvussa kuusi.

Perheterapeuttinen perhekuntoutus

SOS-Lapsikylän perhekuntoutus on määritelty perheterapeuttiseksi perhekuntoutukseksi. SOS-Lapsikylän perheterapeuttisessa perhekuntoutuksessa hyödynnetään perheterapeuttista tausta-ajatusta, mutta työskentelyn painopiste ja tavoitteet ovat terapiaa konkreettisemmat ja arkisemmat. Terapeuttista asennoitumista luonnehtii avoimuus, pyrkimys aitoon yhteistyöhön perheiden kanssa sekä huomion keskittämistä perheen voimavaroihin kuin heidän vikoihinsa ja puutteisiinsa (Ahola & Furman 2016, 183.) Perheterapeuttisessa perhekuntoutuksessa keskustelut pyritään käymään ratkaisukeskeisessä ilmapiirissä, voimavaroihin keskittyen. Keskustelun tulee olla rakentavaa, ratkaisuideoiden syntymistä edistävää ja ihmisten välistä yhteistyötä lisäävää. Ratkaisukeskeisyydessä suositaan puheenaiheita ja ajattelumalleja, jotka vaikuttavat ihmisiin rohkaisevasti ja lisäävät toiveikkuutta, yhteistyötä sekä luovuutta (Ahola & Furman 2016, 7.) Painopisteenä on suuntautuminen tulevaisuuteen ja saada asiakas näkemään realistinen mutta myönteinen kuva tulevaisuudestaan (Ihalainen & Kettunen 2016, 62.)

Perheterapeuttinen asenne on voimavarasuuntautunut, perheen mahdollisuuksia haakeva, jossa keskeistä on suhteen luominen ja siinä aktiivisesti toimiminen asiakkaan rinnalla. Perheterapeuttisessa lähestymistavassa ajatellaan ongelmien olevan vuorovaikutuksellisia, joka ohjaa myös auttamismenetelmiä auttamaan ihmistä puhumaan ja ymmärtämään asioita uudella tavalla. Perheterapeuttinen ajattelu on vuorovaikutussuhteita tutkivaa, kehämäistä ja systeemistä tapaa lähestyä ihmisten ongelmia. (M. Panttila, henkilökohtainen tiedonanto 14.9.2017.)

Työskentelyssä terapeutisuus näkyy eri kokoonpanoilla käytävissä keskusteluissa, joita toteutetaan yksilö-, parisuhde- ja koko perheen kanssa. Keskusteluissa pyritään löytämään yhteinen ymmärrys. Esimerkiksi ohjaaja käy keskustelua perheen yhden lapsen kanssa ja muut perheen jäsenet ovat kuuntelijan roolissa. Näin juuri tämä lapsi saa äänensä kuuluville. Muiden perheenjäsenten seurattessa keskustelua saavat he tilanteesta yhteisen kokemuksen. Perhekeskusteluissa tavoitteena on lisätä perheenjäsenten yhteenkuuluvuutta sekä vapautta yksilöitymiseen.

Tavoitteena perhekuntoutuksessa on lapsen kasvuolojen turvaaminen. Vanhempia tuetaan vanhemmuudessa ja työskentelyllä pyritään parantamaan perheen vuorovaikutuksen sekä kiintymyksen ongelmia. Perheterapeuttisessa perhekuntoutuksessa keskeistä on moniasiantuntijuus, missä perhe on yksi tasavertainen toimija. Työskentely on aina

asiakaslähtöistä, voimavarakeskeistä ja läpinäkyvää. Siinä korostetaan asiakkaan osallisuutta oman elämänsä asiantuntijuutta ja vahvistetaan kuulluksi tulemisen kokemusta. Vanhemmat ovat mukana kaikessa päätöksenteossa ja työskentelyn tavoitteiden laati-
misessa. Muutosta synnytetään vanhempien kautta mutta kaikki perheenjäsenet ovat
asiakkaita. Vanhemmat saavat neuvoa ja ohjausta vanhemmuuteen, kasvatukseen ja
lapsen edun toteuttamiseen erilaisten kuntoutuksessa käytettävien menetelmien avulla.
(A-L. Koisti-Auer, henkilökohtainen tiedonanto 13.4.2017.)

Työskentelyssä pyritään löytämään perheen vahvuudet sekä vaikeudet yhdessä. Sa-
malla vahvistetaan olemassa olevaa hyvää, ei ongelmia. Yhteisen ymmärryksen löyty-
minen, mitä tilanne merkitsee perheen kannalta, auttaa elävän kuvan saamisessa per-
heestä. Työntekijöiden asiakaslähtöisyys ja toiminnan läpinäkyvyys edistävät perheen
osallisuutta. Perhe on samanarvoinen toimija kuin työntekijät, ei toiminnan kohde. Per-
heiden kohtaamisessa tärkeää on, että tila ja paikka ovat heitä varten. Dialogisen koh-
taamiseen liittyy avoimuus, rehellisyys, turvallisuus sekä kokonaisvaltainen läsnäolo. (M.
Panttila, henkilökohtainen tiedonanto 15.9.2017.)

Arkirutiinit ja päiväohjelma tuovat vakautta tilanteeseen. Jokaisen perheen kanssa laa-
ditaan päivä- tai viikko-ohjelma, johon merkitään työskentelyn ajankohdat, aiheet sekä
kenen kanssa työskentely tapahtuu. Viikko-ohjelma muotoutuu perheen kanssa yhdessä
asetettujen tavoitteiden perusteella. Perheterapeuttisessa kuntoutuksessa tärkeässä
roolissa ovat erilaiset ja eri kokoonpanoilla käytävät keskustelut mutta myös arkiset as-
kareet, kuten kaupassa asiointi, ruoan valmistus, kodin kunnossapito ja raha-asioiden
hoito ovat osa työskentelyä. Työskentelyssä pyritään vahvistamaan lasten ja vanhem-
pien voimavaroja ja arjessa selviytymistä ohjauksen avulla, voi joissakin tilanteissa työn-
tekijä joutua auttamaan perhettä myös puolesta tekemällä. Lapsille järjestetään ikätason
mukaista ryhmätoimintaa, joka myös sisältyy viikko-ohjelmaan. Lapsille on järjestetty esi-
merkiksi liikunta- ja puuhakerhoja.

Työntekijät tuovat perheen käyttöön ja auttamiseksi oman asiantuntemuksensa ja osaa-
misen. He vastaavat prosessin etenemisestä ja tavoitteellisuuden säilymisestä, kuitenkin
huomioidaan asiakkaan tahtisuus. Häntä voidaan johdatella mutta häntä ei saa kiirehtiä.
Työskentelyä arvioidaan perheen kanssa viikoittain viikkokeskustelussa. Keskustelussa
arvioidaan, miten viikon aikana ovat toteutuneet kyseiselle viikolle asetetut tavoitteet ja
arvioidaan perheen tilannetta. Keskustelun päätteeksi sovitaan yhteisesti seuraavan vii-

kon tavoitteet. Yhteisten tavoitteiden perusteella työntekijöiden tehtävä on auttaa perheitä löytämään omat vahvuutensa ja voimavaransa sekä luottamaan niihin. (A-L. Koisti-Auer, henkilökohtainen tiedonanto 13.4.2017.)

4.2 SOS-Lapsikylän perhekuntoutuksen periaatteet ja tausta-ajatukset

SOS-lapsikylän arvoiksi on määritelty rohkeus, sitoutuminen, luottamus, vastuullisuus ja vaikuttaminen. Perheiden kanssa tehtävässä työssä rohkeus tarkoittaa rohkeutta kohdata ja toimia asiakkaiden arjessa ja rohkeutta kehittää toimintaa. Sitoutuminen näkyy siten, että jokainen perhe kohdataan yksilöllisesti, työskentely rakennetaan perheen tarpeista ja työntekijät sitoutuvat toimimaan yhteisesti sovittujen tavoitteiden eteen prosessin alusta loppuun. Luottamus on työskentelyn lähtökohta. Perheiden on voitava luottaa työntekijöihin, työntekijöiden tulee olla luottamuksen arvoisia ja uskottava perheen voimavaroihin. Luottamusta rakennetaan avoimuudella ja läpinäkyvällä työskentelyllä. Vastuullisuus näyttäytyy vastuullisuutena yhteistyötahoja kohtaan, mutta ennen kaikkea vastuullisuutena asiakkaista ja perheitä kohtaan. Työntekijät ottavat osaa perheen arkeen ja myös kantavat vastuuta sen toimivuudesta omalla toiminnallaan ja esimerkillään. Vaikuttavuudella pyritään saamaan haluttuja muutoksia aikaan. (SOS-Lapsikylä 2017c.)

Varhainen vuorovaikutus ja kiintymyssuhde

Varhaisella vuorovaikutuksella tarkoitetaan vanhemman ja lapsen vuorovaikutuksen vastavuoroisuutta ja saman tahtisuutta. Varhainen vuorovaikutus alkaa jo odotusaikana. Vauvan pysyminen äidin ja isän mielessä jo raskausaikana on varhaisen vuorovaikutuksen onnistumisen edellytyksiä. Mielikuvat vauvasta, vanhemmuudesta ja omista vanhemmista muokkautuvat. Vanhemmilla on mielikuvia, jotka ovat syntyneet heidän omista vuorovaikutuskokemuksistaan heille itselle merkittävien ihmisten kanssa. (Järvinen ym. 2012, 144–145.)

Tunteet ovat syntymästä saakka keskeistä vuorovaikutuksessa. Vauvan ja vanhemman varhainen vuorovaikutus on tunnekommunikaatiota. Varhaiseen kommunikaatioon kuuluvat katsekontaktit, ääntelyt, käsien ja pään liikkeet. Vauvan keinot tunteiden säätelyyn ovat riittämättömiä, hän tarvitsee niiden säätelyyn vanhemman apua. Vanhemman on säädeltävä myös omia tunteitaan, erityisesti negatiivisia, jotta hän pystyy säätelemään

vauvan tunteita. Kun vanhempi on herkkä vauvansa ja pienen lapsensa viesteille, tulkitsee niitä lapsen tarpeiden kannalta oikein, ja vastaa niihin johdonmukaisesti, lapselle rakentuu mielikuva, että olen hyvä ja minä olen tärkeä. Tämä perusturvallisuuden ja luotamuksen kokemus heijastuu myös lapsen myöhempiin ihmissuhteisiin ja luo pohjaa hyvälle itsetunnolle ja minäkuvalle ja kehittää empatiakykyä. (Mäntymaa & Puura 2011, 20–23.)

Kiintymyssuhdeteoria perustuu brittiläisen psykiatrin John Bowlbyn ajatteluun. Bowlby korosti teoriassaan äidin ja lapsen välisen varhaisen suhteen harmonisuutta ja pitkällisten erokokemusten haitallisuutta lapselle. Teoria pyrkii kuvaamaan ja ymmärtämään varhaisen ihmissuhteiden vaikutusta myöhempään kehitykseen. Bowlbyn teoria käsittelee kiintymyssuhdetta tapana varmistaa turvallisuutta, kun lapsi kokee olonsa turvalliseksi, hänellä on kyky ja halu tutkia ympäristöään. (Sinkkonen & Kalland 2001, 7; Hautamäki 2001, 23.)

Pienellä lapsella on synnynnäinen tarve suuntautua toista ihmistä kohti. Aikuisen läheisyys on vauvalle välttämätön, kiintymyssuhteen muodostuminen on ensisijainen prosessi. Vauva pyrkii aktiivisesti kiinnittymään päivittäiseen hoitajaansa. Lapsi käyttämiä yhteydenpitotapoja ovat esimerkiksi imeminen, katsekontakti, hymy, itku ääntely, syliin pyrkiminen ja kiinni tarraaminen. (Hautamäki 2001, 18–19.) Pienellä lapsella on yksi kiintymyssuhde muita tärkeämpi. Yksi henkilö turvan lähteenä on luotettavampi kuin usea hoitaja. Usein äiti muodostuu lapselle tärkeimmäksi kiintymyssuhteeksi. Isän ja vauvan välille syntyy myös kiintymyssuhde. Kiintymyssuhde syntyy, kun isä ja vauva viettävät aikaa yhdessä. On kuitenkin muistettava, että kiintymyssuhteen turvallisuus tai turvattomuus ei ole ainoastaan vauvan fysiologisten tarpeiden tyydyttämistä, vaan turvallisuuden ja läheisyyden tarpeisiin vastaamista ja siihen, miten aikuinen vastaan ottaa lapsen tunteita. Lapsen suhde voi olla häntä kotona hoitavaan äitiin välttelevä ja työssäkäyvään isään turvallinen. Isän ja vauvan välinen kiintymyssuhde syntyykin äidistä riippumatta. On kuitenkin merkityksellistä, miten äiti hahmottaa isän roolin ja tehtävän. Mielikuva hyvästä isästä on tärkeä myös silloin, kun isä ei enää asu perheessä. (Sinkkonen 2012, 49-50.)

Lapsuuden varhaiset ihmissuhteet toimivat kiintymyssuhdeteorian mukaan harjoituskenttänä tunteiden ja ajattelun kehittymiselle. Lapsi oppii vuorovaikutuksessa, miten voi herättää vanhempien huomion ja saada turvaa ja lohtua. Kiintymyssuhdemalli vaikuttaa siihen, miten lapsi havainnoi ja tulkitsee ympäristöään. ja kuinka hän osaa käsitellä stressaavia tunteita ja ajatuksia. Kiintymyssuhdemallit voidaan jakaa karkeasti turvalliseen ja

turvattomaan kiintymyssuhteeseen. Turvaton kiintymyssuhde voidaan vielä jaotella välttelevään ja ristiriitaiseen kiintymyssuhteeseen. (Punamäki 2001, 174–179.)

Turvallisesti kiinnittynyt lapsi on oppinut luottamaan hoitajansa saatavilla oloon ja häntä rakastetaan omana itsenään ilman suorituspainetta. Hoitajan ja lapsen välisessä vuorovaikutuksessa hoitaja reagoi nopeasti ja asianmukaisella tavalla lapsen viesteihin. Välttelevästi kiinnittynyt lapsi on oppinut olemaan käyttämättä hoitajaa turvanaan, koska hän on oppinut, että hoitaja ei ole saatavilla, eikä reagoi hänen tarvitsemallaan tavalla. Lapsi ei luota hoitajan herkkyyteen, ymmärtää, havaita ja tyydyttää hänen tarpeensa. Ristiriitaiset kiinnittynyt lapsi ei pysty ennakoimaan hoitajansa monimutkaisia ja vaikeasti ennakoitavia vuorovaikutustapoja. Lapsi tarrautuu vanhempiin, mutta kuitenkin ei saavuta turvallisuuden ja välittämisen tunnetta. (Punamäki 2011, 111–112.)

Turvallinen kiintymyssuhde ei aina takaa onnistunutta kehitystä, mutta se antaa lapselle hyvät eväät elämää varten. Välttelevästi ja ristiriitaisesti kiinnittyneillä lapsilla on omat vahvuutensa ja heikkoutensa. Olemassa olevia vahvuuksia pitää tukea ja heikkouksia voidaan kompensoida. Lapsi tarvitsee hyvään kasvuun ennakoitavan ympäristön ja vähintään yhden mutta mielellään useamman riittävän hyvän kiintymyssuhteen. (Punamäki 2001, 177.)

Kiintymyssuhdetyöskentelyssä ovat läsnä vanhempien omat kiintymyssuhteet. Esimerkiksi, vanhempi, jolla on välttelevä kiintymyssuhde työmalli, pyrkii rauhoittamaan ja lohduttamaan aikuisia, jotka ovat onnettomia. Samaan aikaan hän voi olla vaativa ja torjuva omaa lastaan kohtaan. Lapsen läheisyyden ja lohdutuksen tarve voi tuntua vaativalta ja uhkaavalta ja herättää ahdistusta. Kun vanhempi ahdistuu, hänen omat kokemuksensa kiintymyssuhteesta aktivoituvat ja hän toimii kuten lapsena, hän vetäytyy ja vaimentaa kiintymyssuhdesysteemin. Näin vauvaa oppii nopeasti, että pahanolon tunne kannattaa tukahduttaa nopeasti, mikäli haluaa vanhemman pysyvän läsnä. (Kalland 2001, 224.)

Kiintymyssuhde ja rakkaus eivät ole sama asia. Vanhempi voi tuntea rakkautta lastaan kohtaan, pystymättä olemaan lapselleen turvallinen vanhempi tai edes minimitasolla huolehtimaan lapsen tarpeista. (Kalland 2004, 132.) SOS-Lapsikylän kantavia ajatuksia on, että kehittyäkseen lapsi tarvitsee ainakin yhden turvallisen aikuisen. Kun lapsi kokee, että häntä hoitavat aikuiset antavat hänelle tilaa ilmaista kaikenlaisia tunteitaan, tuntee hän olonsa turvalliseksi. Tämän turvallisuudentunteen varassa uskaltaa lapsi muodostaa läheisiä ihmissuhteita myös aikuisena. Kiintymyssuhdeteorian mukaan tavoitteena on johdonmukainen ja herkkä vanhemmuus. (Sinkkonen & Kalland 2001, 11.)

Dialogisuus

Dialogia voidaan kuvailla sanoilla: kaksinpuhelu, keskustelu, vuoropuhelu. Tavoitteena on saavuttaa uusi ymmärrys, joka muodostaa perustan myöhemmälle ajattelulle ja toiminnalle (Seikkula & Arnkil 2009, 83). Dialogisessa toteutustavassa ei pyritä pelkästään pääsemään sopimukseen, vaan löytämään yhteisen käsityksen perusta. Keskustelussa edistetään omien liitännäiskohtien löytymistä kokonaisuudessa, johon muutkin löytävät omia liitännäiskohtia. (Seikkula & Arnkil 2009, 81.) Tapaamisen jälkeen on helpompi tukeutua toisten apuun ja ymmärtää oman toimintansa merkitys muiden elämässä. Dialogi edistää monitoimijaisuuden ymmärrystä.

Dialoginen ihmiskuva tarkoittaa käsitystä, että ihminen on sidoksissa toisiin. Jokaisen ihmisen yksilöllinen ominaislaatu muodostuu kohtaamisissa toisten kanssa ja muuttuu koko elämän ajan. Kaikki ajatuksemme eivät ole vain oman mielen tuottamaa, vaan muokkaantuvat toisten ihmisten ajatusten kanssa. Dialogisuus on keskustelua, jossa huomioidaan erilaiset näkemykset sekä se on vuoropuhelua, jossa erilaiset mielipiteet huomioidaan tasavertaisena. Dialogissa avainsana on kuuntelu, jota ei ohjaa se, mitä halutaan tietää, vaan se mitä halutaan sanoa. Dialogisen työskentelyn periaatteisiin kuuluvat erilaisuuden ja yksilöllisyyden hyväksyminen. (Tulensalo & Ylä-Herranen 2009, 24.)

Dialogisessa keskustelussa työntekijöiden tulee paneutua asiakkaan tärkeimmiksi valitsemiin aiheisiin sen sijaan, että työntekijät määrittelisivät keskustelun aiheet. Dialogisessa keskustelussa on tärkeää odottaa aina toisen vastausta, ennen kuin voi yhdessä edetä. (Tulensalo & Ylä-Herranen 2009, 24.) Dialogi syntyy aina tässä ja nyt, tärkeää on olla läsnä ja aidosti kiinnostunut jokaisen sanomisiin. Onnistunutta dialogia on jälkepäin vaikea eritellä, muistiin jää jaettu yhteinen tunnekokemus. Yhteinen jakaminen edesauttaa vuorovaikutusprosessia, jossa asiakkaat voivat löytää sanoja kokemuksilleen. (Seikkula & Arnkil 2009, 93.) Dialogissa uusi ymmärrys syntyy keskustelijoiden väliin, ei ole tärkeää kuka on oikeassa, sillä kaikkien näkökannat ovat olennaisia uuden ymmärryksen synnyttämiseksi. Dialogiset auttamiskäytännöt muuttuvat ihmisten väliseksi syvälliseksi kohtaamiseksi. (Seikkula & Arnkil 2009, 120, 133.)

Vuorovaikutuksessa saavutetaan harvoin täydellistä yhteisymmärrystä, koska vuorovaikutuksessa tulkitaan asioita oman henkilöhistorian ja kokemusten kautta. Näkemyserojen käsittelemisen kautta voi löytyä uusia mahdollisuuksia. Työntekijän tehtävänä on huolehtia, että keskustelussa myös reflektoidaan. Reflektointi on tärkeä osa keskustelua,

jonka päämääränä on oman ja toisten toiminnan ymmärtäminen. Reflektoinnissa on tärkeää ihmetellä ja kysellä. Työntekijä palauttaa tai heijastaa takaisin juuri sen, mitä asiakas sanoi. Reflektoinnin avulla asiakkaan on mahdollista oppia sekä itsestään että muista perheenjäsenistä. (Järvinen ym. 2012, 184–185.)

4.3 Perhekuntoutuksessa käytettäviä menetelmiä SOS-Lapsikylässä

Perheterapeuttisessa perhekuntoutuksessa käytettävät työmenetelmät korostavat ratkaisukeskeistä ja asiakaslähtöistä työtettä. Kuntoutusta voidaan toteuttaa monella tavalla, pääsääntöisesti menetelmät perustuvat perheen ja työntekijän väliseen vuorovaikutukseen ja dialogiin. Menetelmien avulla pyritään vahvistamaan perheenjäsenten vuorovaikutustaitoja, lasten ja vanhempien välistä myönteistä suhdetta ja kasvattajan taitoja. Keskustelujen ja konkreettisen toiminnan avulla syntyy lapselle ja perheelle onnistumisen tunteita ja uskoa tulevaisuuteen. (Laine, Heino & Pärnä 2010, 154.)

Perhekuntoutusjaksot sisältävät yksilö- ja perhekohtaista työskentelyä, keskustelua ja toimintaa. Työmenetelmät valitaan perheen tavoitteisiin ja tyyliin parhaiten soveltuvat menetelmät. Yleensä kaikkien perheiden kanssa käytettäviin menetelmiin kuuluu perhekeskustelut, arkipäivän toimintojen harjoittelu ja leikki. Perhekeskusteluilla rakennetaan perheen keskinäisen yhteistyösuhteen syntymistä. Keskustelut luovat pohjan myös perheenjäsenten toiminta- ja vaikutusmahdollisuuksien lisääntymiselle, toiveikkuudelle, innostukselle ja kiinnostukselle muutoksen mahdollisuuteen ja konkreettisiin toteuttamiskeinoin. Näiden keskustelujen avulla perheenjäsenet voivat löytää uusia puolia itsestään, perheestään ja vuorovaikutussuhteistaan. Perhekeskusteluiden avulla nivotaan yhteen kuntoutusprosessin tavoitteet ja eri vaiheet. (Laine ym. 2010, 155.)

Vuorovaikutusta tukevien menetelmien tarkoituksena on lapsen psyykkisen kehityksen turvaaminen, reflektiivisen vanhemmuuden lisääminen suhteessa lapseen sekä vahvistaa vanhempien kykyä vastata lapsen emotionaalisiin kehitystarpeisiin. Vuorovaikutuksen vahvistamiseen SOS-lapsikylässä on käytössä MIM – vuorovaikutushavainnointi sekä Theraplay vuorovaikutusterapia. MIM-havainnointiin koulutettiin SOS-lapsikylien perhekuntoutuksen työntekijöitä kesällä 2017. Kaarinasta koulutukseen osallistui kolme työntekijää. SOS-Lapsikylän palveluksessa on kaksi Theraplay -terapeuttia, jotka ovat tarvittaessa kaikkien kylien käytettävissä.

Marschak Interaction Method eli MIM -vuorovaikutushavainnointi ankkuroituu theraplay-vuorovaikutusterapian viitekehykseen. MIM perustuu vuorovaikutuksen eri osa-alueisiin,

joita havainnoidaan vaihtuvissa tehtävissä. Menetelmässä on käytössä erilaisia tehtäväversioita raskausajoilta aikuisikään saakka. MIM -havainnoissa pyydetään vanhempaa ja lasta yhdessä leikkimään ja tekemään lyhyitä, lapsen kehitysvaiheen mukaisesti mitoitettuja tehtäviä. MIM -tehtävien järjestys on ennalta määrätty ja tehtävissä tarvittavat materiaalit ovat aseteltu valmiiksi vanhemman viereen. MIM -havainnointi videoidaan ja havainnointia tekevä työntekijä seuraa joko peilihuoneesta tai videon kautta. Tehtävät kohdistuvat hoivaamiseen, opettamiseen, leikkisyyteen, refleksiivisyyteen ja vuorovaikutuksen haasteeseen. Havainnointia seuraa keskustelu vanhemman kanssa. Keskustelun tarkoituksena on auttaa vanhempaa vahvistamaan omia vuorovaikutustaitojaan kiinnittämällä huomioita onnistuneisiin hetkiin lapsen kanssa. MIM työskentelyn ja palautekeskustelun avulla havaitut vuorovaikutusmallit auttavat työntekijää perheen kanssa tehtävän työskentelyn suunnittelussa ja toteutuksessa. (Salo 2011, 5-7.)

Theraplay on lyhytkestoinen vuorovaikutusterapia, jonka tarkoitus on vahvistaa lapsen ja häntä hoivaavan aikuisen vuorovaikutusta sekä synnyttää ja lujittaa heidän välistä kiintymyssuhdetta. Theraplayn vaikutus perustuu kokemiseen, kokemukseen ja tunteeseen. Theraplayn perustana ovat kiintymyssuhdeteoriat. Theraplayssa pyritään käytännön vuorovaikutuksen kautta antamaan lapselle korjaavia kokemuksia niille tunne-elämän tasoille, joille lapsen luottamus on hävinnyt. Theraplay-leikit ovat esimerkiksi antamis- ja ottamisleikkejä, vuorottelu-, käsi- ja löytämisleikkejä. Theraplayn tarkoituksena on auttaa vanhempia havaitsemaan ja ymmärtämään lapsen reaktioita sekä vastaamaan niihin turvallisella ja suhdetta vahvistavalla tavalla. (Mäkelä & Vierikko 2004, 20–21.)

Theraplayn osa-alueita on neljä, joiden avulla aikuinen välittää lapselle tärkeitä perusviestejä. Osa-alueet ovat yhteyden rakentaminen ja vahvistaminen, hoiva, jäsentäminen ja haaste. Yhteyden rakentamisessa ja vahvistamisessa viestitään lapselle, että hän on ihastuttava ja aivan erityinen. Hoiva viestii lapselle, että hän on tärkeä ja hänestä tuntuu hyvältä. Jäsentämisessä viestitään lapselle, että maailma on turvallinen ja ennustettava, eikä lapsen tarvitse pitää siitä huolta. Haaste viestittää lapselle, että hän voi vaikuttaa asioiden, ne eivät vain tapahdu itsekseen. Kaikkia näitä neljää osa-aluetta käytetään terapiassa, mutta niiden painotus vaihtelee, riippuen millaisia ongelmia lapsella on. Vanhemmat ovat mukana hoidon alusta alkaen ja heitä varten oleva työntekijä kiinnittää vanhempien huomion lapsen reagoititapaan ja ominaisuuksiin. (Mäkelä & Vierikko 2004, 22–26.)

5 KEHITTÄMISHANKKEEN TOTEUTUS

5.1 Hankkeen käynnistäminen, tehtävät ja eteneminen

Kehittämishankkeen eteneminen voidaan hahmottaa monella eri tavoin. Tämä kehittämishanke noudattelee spiraalimallia, jossa kehittäminen kuvataan jatkuvana syklinä eli spiraalina. Kehittämistoiminnan tehtävät muodostavat kehän, jossa kehittämishankkeen tehtävät eli perustelua seuraavat organisointi, toteutus ja arviointi. Spiraalimallissa prosessi jatkuu ensimmäisen kehän jälkeen, jolloin seuraa uusia kehiä. Spiraalimallissa kehittämistoiminnan tulokset arvioidaan aina uudestaan. (Toikko & Rantanen, 2009, 66.) Spiraalimallin mukaisessa kehittämistoiminnassa tapahtuu aina arviointia, paluuta ja pysähtymistä sekä kehittämistehtävien sisältöjen tarkentamista. Spiraalimallin mukaisesti etenevässä kehittämisessä huomioidaan, ettei kaikkea ei voida suunnitella täysin kohdalleen ennen hankkeen alkua, vaan asiat tarkentuvat ja voivat myös muuttua työskentelyn kuluessa. (Salonen, 2013, 14.)

Kehittämishankkeeni idea syntyi keskusteluissa SOS-Lapsikylä Kaarinan aluejohtajan sekä kyläjohtajan kanssa aloittaessani työskentelyn Kaarinan kylässä elokuussa 2016. Päällimmäisenä toiveena oli avopalveluiden kehittäminen Kaarinan kylässä. Keskusteluissa toivottiin sekä toimeksiantosuhteisen perhehoidon sekä perhekuntoutuksen kehittämistä. Molemmat toiminnot olivat suhteellisen uusia Kaarinan kylässä ja niitä aikaisemmin toteuttaneet henkilöt eivät olleet enää lapsikylän palveluksessa. SOS-Lapsikylän avopalveluita toteuttaa uusi avopalveluiden tiimi, joka aloitti myös toimintansa elokuussa 2016. Avopalveluiden kehittämiskeskustelua jatkettiin avopalvelutiimin kesken viikoittaisissa tiimipalavereissa. Tiimin ensimmäiseksi kehittämisen aiheeksi valikoitui perhekuntoutuksen kehittäminen ja ensimmäiset suuntaviivat luotiin avopalvelutiimin kehittämispäivässä syyskuussa 2016. Kehittämispäivän ohjelma löytyy liitteestä 1. Kehittämishankkeen aihe esiteltiin SOS-Lapsikylä Kaarinan johtoryhmälle ja kehittämishankkeen mentoriksi lupautui Kaarinan kylän johtaja Sari Carlsson. Kuviossa 8 on kuvattu kehittämishankkeen eri vaiheet.

AJANKOHTA	OSALLISET	KEHITTÄMIS-MENETELMÄ	DOKUMENTOINTI-TAPA	AINEISTON HYÖ-DYNTÄMISTAPA
suunnittelu				
08/16	opiskelija, johto-ryhmä	keskustelu	muistio	johtoryhmän toive kehittämiskohteesta
08-09/16	opiskelija ja avo-palvelutiimi, tiimin kehittämispäivä	dialoginen kes-kustelu, tulevai-suuden muistelu	muistio, valokuvat	yhteisen kehittämis-kohteen valinta
organisointi				
09-10/16	tiimi, mentori, opiskelija	viikkopalaverit, keskustelu	muistio	tiedon jakaminen
toteutus				
10–11/16	opiskelija, tiimin sosiaalityöntekijä	keskustelu Benchmarking	muistio, valokuvat	Tutustuminen SOS-Lapsikylän eri per-hekuntoutusyksiköi-den toimintaan
10–12/16	tiimi, opiskelija	keskustelu tiimipalaverit	muistiot, palautekysely 3 kuukautta perhekun-toutuksessa olleelle perheelle	prosessin suunnit-telu, toteutus
01/17	tiimi, opiskelija	keskustelu	muistio	perheen palautteen läpikäyminen ja työskentelyn arvi-ointi
01/17	tiimi, opiskelija tiimin kehittämis-päivä	dialoginen kes-kustelu	muistio	kehittämisen väliar-viointi, prosessiku-vauksen tarkempi suunnittelu
02-03/17	tiimi opiskelija	keskustelu	prosessin eri vaiheiden kuvaukset	prosessikuvauksen ensimmäinen versio valmistui
04/17	tiimi, opiskelija	keskustelu	päivitetyt lomakkeet	perhekuntoutuk-sessa käytettävien lomakkeiden päivit-täminen
05/2017	SOS-Lapsikylä Kaarinan henkilö-kunta, työyhteisön konsultti, opiske-lija	keskustelu pienryhmä työs-kentely	muistio fläpit	Koko kylän kehittä-mispäivä.
05-06/17	tiimi, opiskelija	keskustelu, kir-joittaminen	prosessikuvaus kirjoit-taminen	prosessikuvauksen rungon ja rakenteen tarkastaminen
Viimeistelyvaihe				
06-09/17	opiskelija	kirjoittaminen	opinnäytetyö	opinnäytetyö

10/17	opiskelija	esitys	opinnäytetyö	opinnäyteraportin esittäminen työyhteisössä
-------	------------	--------	--------------	---

Kuvio 8. Kehittämishankkeen prosessikuvaus.

Loppuvuoden 2016 aikana perhekuntoutuksen kehittäminen tapahtui työn touhun keskellä. Lokakuussa 2016 perhekuntoutukseen tuli ensimmäinen perhe. Meillä oli kehittämistyö vielä alkuvaiheessa, perheen tulo vaan vauhditti kehittämistyötä. Ensimmäisenä laadimme loppuun syyskuun kehittämispäivässä aloittamamme perhekuntoutuksen viikko-ohjelman. Seuraavaksi jaoimme tiimin työntekijöiden vastuualueet, kuka hoitaa ja vastaa mistäkin osa-alueesta prosessin aikana. Lokakuussa 2016 teimme myös benchmarkingin SOS-lapsikylä Jyväskylän perhekuntoutusyksikköön. Sieltä saimme tärkeitä käytännön vinkkejä perhekuntoutuksen toteuttamiseksi sekä vahvistusta omalle työllemme. Marraskuun 2016 lopussa tuli toinen perhe kuntoutukseen ja pääsimme oikein toden teolla työskentelemään perheiden kanssa.

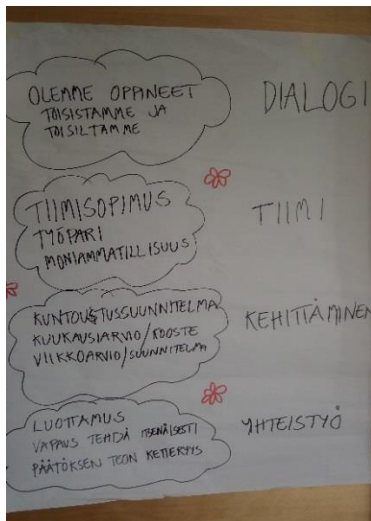
Perheiden kanssa työskennellessä haimme omaa tapaamme työskennellä. Tärkeässä osassa kehittämistyössä oli viikoittaiset tiimipalaverit. Tiimipalaverissa keskityttiin pääsääntöisesti työn kehittämiseen ja esimerkiksi esimiesasiat käytiin läpi muissa yhteyksissä. Jokaisessa tiimipalaverissa pyrimme pitämään keskustelun fokuksena oman työn ja erityisesti perhekuntoutuksen kehittämisen. Toki eläminen perheiden arjen mukana toi omat haasteensa kehittämiseen, välillä tiimipalaverit menivät perheiden tilanteiden pohittamiseen ja miten voisimme parhaiten päästä kuntoutuksessa eteenpäin. Työskentely perheiden kanssa vauhditti myös perhekuntoutuksessa käytettävien lomakkeiden uudistamista sekä uusien lomakkeiden laatimista. Näitä työstettiin aina tarpeen vaatiessa.

Ensimmäinen perhe kotiutui 2016 vuoden lopussa. Teimme perheelle ja kunnan sosiaalityöntekijälle palautekyselyn. Perheen molemmat aikuiset täyttivät omansa, mutta sosiaalityöntekijältä emme saaneet palautekyselyä takaisin. Tammikuussa 2017 tiimin kehittämispäivässä meillä oli aikaa pysähtyä ja käydä läpi perheeltä saatu palaute sekä keskustella ja arvioida tiimin kesken, kuinka olimme omasta mielestämme onnistuneet ensimmäisen perheen kohdalla, mitä meidän pitää vielä kehittää ja parantaa. Tässä kehittämispäivässä jatkoimme myös oman perhekuntoutusprosessimme kehittelyä. Perhekuntoutusprosessimme jaoimme SOS-Lapsikylän prosessin mukaisesti kolmeen vaiheeseen: alkuvaihe, työskentely ja päättäminen. Jaoimme tiimimme myös kolmeen ryhmään

ja jokaisen ryhmän tuli suunnitella ja kuvata yksityiskohtaisesti yksi prosessin vaihe. Miten meidän tiimi sen toteuttaa ja mitä kaikkea tulee huomioida tulevaisuudessa. Ryhmät saivat aikaa kuukauden, jona aikana oman vaiheen kuvaus piti olla valmis.

Helmikuussa 2017 tiimissä käytiin jokainen prosessin vaihe läpi, tehtiin ehdotuksia ja muokattiin vaiheita yhdessä. Kaksi tiimin ohjaajaa lupautui laatimaan kirjallisen prosessikuvauksen ryhmien työskentelyn pohjalta. Maaliskuussa 2017 saimme ensimmäisen version prosessikuvauksesta valmiiksi. Koko kehittämishankkeen ajan perhekuntoutusta on kehitetty myös valtakunnallisesti SOS-Lapsikylissä. Kaarinan avopalvelutiimin sosiaalityöntekijä kuuluu tähän valtakunnalliseen kehittämistyöryhmään. Hänen kauttaan saimme tietää valtakunnallisesta kehittämisestä, vastaavasti taas meidän kehittäminen tuli tietoiseksi kehittämistyöryhmässä. Esimerkiksi meidän tiimin kehittämiä ja muokkamia perhekuntoutuksessa käytettäviä lomakkeita, käytetään nykyään muissakin SOS-Lapsikyliä perhekuntoutusyksiköissä.

Toukokuussa 2017 oli SOS-Lapsikylä Kaarinan kehittämispäivä. Kehittämispäivässä oli mukana koko Kaarinan kylän henkilökunta sekä Kaarinan kylän työyhteisön kehittäjäkonsultti, joka toimii myös Kaarinan kylän johtoryhmän työnohjaajana. Kehittämispäivässä työskenneltiin tiimeittäin. Kehittämispäivässä pääsimme jälleen yhteisesti arvioimaan omaa työskentelyämme oppimisen ja kehittämisen näkökulmasta. Seuraavassa kuvassa on koottuna yhteen fläppiin avopalvelutiimin kehittämispäivän työn tulokset.

Kuva 2. Avopalvelutiimin arviointia tiimin oppimisesta ja kehittämistarpeista.

Kehittämispäivässä kävimme keskustelua työyhteisön kehittäjäkonsultin kanssa avopalvelutiimin perhekuntoutuksen kehittämisestä. Hänen mielestään meidän työskentelytavalla oli yhtäläisyyksiä Hackneyn mallin⁴ kanssa. Keskeistä Hackneyn mallissa on se, että vaikka asiakkaan kohtaa pääasiassa yksi työntekijä tai työpari, he eivät ole yksin vastuussa asiakkaan asioista, vaan vastuun kantaa koko tiimi. Asiakasperheet ovat siis koko tiimin asiakkaita. Mallin systeeminen työote on suhdeperustainen, joka painottaa ihmissuhteita, dialogia, tarinoita ja ratkaisukeskeisyyttä. (Fagerström 2016, 4-5.) Hackneyn mallissa tehdään moniammatillista yhteistyötä, osaamista eri aloilta tuodaan yhteen. Työn tavoitteena on auttaa lapsia ja perheitä heidän arjessaan. Tiimipalaverissa keskustellaan perheiden tilanteista joka viikko. Viikoittaiset tiimipalaverit toimivat työnohjauksellisesti ja tapaamisissa varataan aikaa reflektioon, dialogiin ja päätöksentekoon. (Fagerström 2016, 22.) Malliin tutustuttuamme huomasimme avopalvelutiimin toiminnassa yhtäläisyyksiä Hackneyn malliin.

Kehittämispäivässä kävimme myös keskustelua, miten Kaarinan kylän perhekuntoutus profiloituu ja erottuu muista toimijoista. Mietimme perhekuntoutuksessa olleita perheitä ja totesimme, että meillä on ja on ollut vain pikkulapsiperheitä. Totesimme, että alakouluikäiset ja nuoremmat ovat tiimimme vahvinta osaamisaluetta ja tämän ikäiset sopivat myös parhaiten ajatellen koko Kaarinan kylän lapsiprofiilia.

5.2 Kehittämismenetelmät

Benchmarking

Benchmarking on jatkuva ja järjestelmällinen prosessi, jolla mitataan ja analysoidaan palveluiden suoritustasoa. Oman toiminnan kehittämiseksi, suorituskkyä verrataan parhaisiin, opitaan parhailta ja käytetään opittua hyväksi. Benchmarking prosessin avulla voidaan tunnistaa parhaat menetelmät ja toimintatavat, ymmärtää ja soveltaa niitä oman organisaation suorituskvyn lisäämiseksi. Benchmarkingia voidaan kuvailla lyhyesti, että se on tapa oppia avoimesti paremmilta ja soveltaa opittua omaan organisaatioon. (Niva & Tuominen 2005, 5.)

⁴ Lontoon Hackneyssä käynnistyi vuonna 2007 kokeilu, jossa lastensuojelutyössä sovelletaan systeemistä ajattelua. Hackneyn mallissa systeemiset yksiköt työskentelevät yhdessä pieninä tiiminä. Mallissa hyödynnetään myös perheterapian oppeja lastensuojelukontekstissa. (Fagerström 2016, 3-6.)

Ennen benchmarking prosessin aloittamista on tärkeä arvioida ja määritellä oman organisaation menestykselle tärkeä asia ja etsiä itseä siinä selvästi parempi toimija. Itsearviointilla pyritään selville henkilöstön mielipiteet kehittämis-tarpeista sekä mitkä asiat koetaan tärkeiksi. Itsearviointilla selvitetään myös, miten hyviä organisaatiossa ollaan ja miten hyviä pitäisi olla. Myös sitoutuminen kehittämiseen saadaan selville itsearviointin kautta. (Niva & Tuominen 2005, 5- 8.)

Niva & Tuominen (2005, 12–15) jaottelevat benchmarkingin neljään eri tyyppiin: strateginen, tuote-, prosessi - ja osaamisen benchmarking. Benchmarking -yrityksen valinnassa on myös erilaista vaihtoehtoa. Benchmarking voidaan tehdä sisäisenä, eli verrataan toimintaa oman yrityksen toiseen toimipisteeseen tai toimintaa verrataan kilpailijan vastaavaan toimintaan. Omassa hankkeessani on kyse osaamisen benchmarkingista sisäisenä vertailuna.

SOS-Lapsikylällä on laadittuna perhekuntoutuksen palvelu- ja prosessikuvaus perhekuntoutukseen, mutta halusimme benchmarkingin avulla selvittää, miten perhekuntoutusta toteutetaan Jyväskylän SOS-lapsikylässä. Jyväskylässä on toteutettu perhekuntoutusta jo muutaman vuoden, kun meillä Kaarinassa on kyse meille suhteellisen uudesta toiminnasta. Halusimme vertailulla selvittää, miten he käytännössä toteuttavat kuntoutusta, mitä menetelmiä he käyttävät ja mitä osaamista heillä on. Benchmarkingin suoritimme vierailulla Jyväskylän SOS-lapsikylässä lokakuussa 2016.

Dialoginen keskustelu

Työyhteisöjen kehittämistyössä käytetään usein sosiaalisen auttamistyön tai terapiatyön alueelta tulevia työmenetelmiä, jotka ovat tuoneet ymmärrystä ihmisten välisiin vuorovaikutussuhteisiin. Kehittämisessä on kyse hyvästä vuorovaikutuksesta, ihmisten toimijuudesta ja yhteistoiminnasta. Dialogiseen vuorovaikutukseen kuuluu, että keskustelun osapuolet ovat kiinnostuneita tutkimaan toistensa esittämiä näkökulmia ja että heillä on rohkeutta uusien ideoiden yhteiseen kehittelyyn. (Mönkkönen 2007, 169, 185.)

Dialogisen keskustelun tavoitteena kehittämishankkeessa on, että työntekijät voisivat jakaa osaamistaan, ajatuksiaan ja ideoitaan perhekuntoutuksen kehittämisestä. Dialogia

voidaan pitää välineenä, jonka kautta yhteisön jäsenet kykenevät jakamaan ymmärrystään ja käsityksiään sekä tunnistamaan yhteisen ja eroavan tietämyksen alueita. Parhaimmillaan dialogi on apukeino yhteisöllisyyden kasvamiseen. Dialogi on samaan aikaan sekä jatkuva että kriittinen ja se ei lopu koskaan. Yhteisöllisyyttä kasvattava dialogi on luonteeltaan monipuolista ja muuntautuu aina tarpeiden ja tilanteiden mukaan. Toimivalle dialogille on keskeistä, että sen keskipisteessä on itse asia, eli tässä tapauksessa perhekuntoutuksen kehittäminen, johon sillä hetkellä kiinnitetään yhteisössä erityistä huomiota. (Jäppinen 2012, 57–60.) Dialogisen keskustelun käyttäminen tuntui avopalvelutiimin työskentelyssä helpolta ja luonnolliselta tavalta. Onhan dialogisuus tärkeä menetelmä myös työskentelyssä perheiden kanssa.

Tulevaisuuden muistelu

Tulevaisuuden muistelu on ennakointidialogeihin kuuluva menetelmä. Ennakointidialogeissa on tietty selkeä rakenne. Palaverin jokainen osallistuja haastatellaan erikseen. Jokainen puhuu omalla vuorollaan, omasta näkökulmasta eikä toisen puheenvuoroa saa keskeyttää. Puhuminen ja kuuntelu on erottu, kuitenkin pyritään dialogisen keskustelun synnyttämiseen. Vuoropuhelu kirjataan kaikkien esille näkyville. Kirjattu vuoropuhelu toimii pohjana muodostettavalle toimintasuunnitelmalle. Vuoropuhelun vetäjien tehtävänä on huolehtia vuoropuhelun kulusta siten, että se palvelee mahdollisimman hyvin kuuliksi tulemistä sekä keventää osanottajien taakkaa. Vetäjien tehtävän on myös auttaa yhteistoiminnan suunnittelussa sekä huolehtia, että istunto tuottaa toiminnallisia johtopäätöksiä. (Seikkula & Arnkil 2005, 60 - 63.)

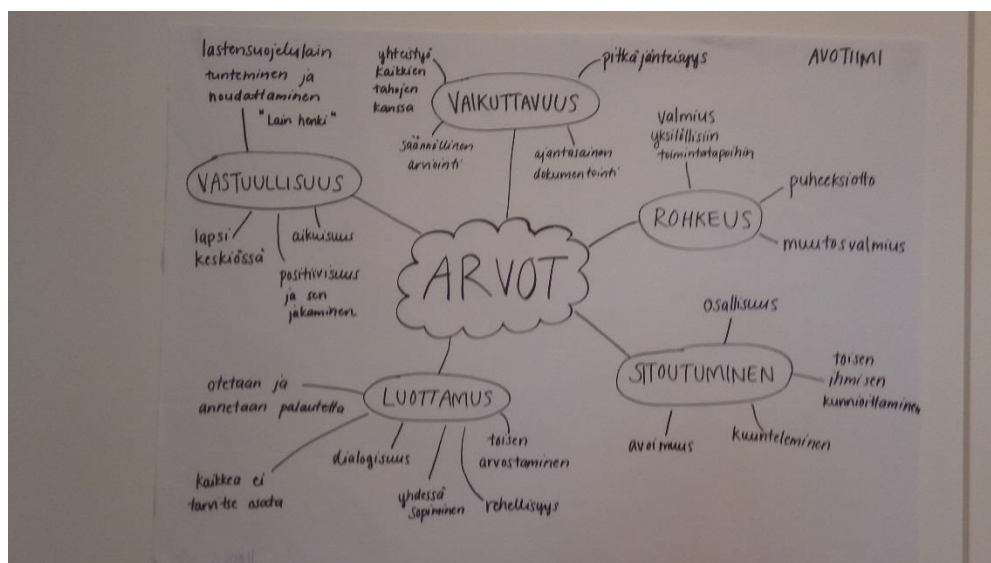
Ennakointidialogin tyyppin valinnassa tulee arvioida, mikä menetelmä parhaiten sopii kyseessä olevaan tilanteeseen ja verkostopalaveriin asetettuun tavoitteeseen. Ennakointidialogit voidaan jakaa karkeasti kahteen ryhmään sen perusteella mitä niillä yritetään saada aikaan: ennakointidialogit asiakastyössä ja ennakointidialogit suunnittelutyössä. Asiakastyössä käytetyt ennakointidialogit soveltuvat hyvin lasten, nuorten ja perheiden kanssa työskentelyyn. Suunnittelutyössä ennakointidialogeja voidaan käyttää esimerkiksi ehkäisevää työtä, yhteisöjen kehittämisessä sekä kehittämishankkeiden suunnittelussa. (Eriksson, Arnkil & Rautava 2006, 11.)

Suunnittelutyössä tulevaisuuden muistelu sopii työyhteisöjen, projektien, hankkeiden hallinnollisiin ja strategisiin suunnittelutilanteisiin, joissa käynnistetään suunnittelupro-

sessi tai laaditaan suunnitelma. Tulevaisuuden muistelussa siirrytään ajatuksissa tulevaisuudessa vallitsevaan kuviteltuun hyvään tilanteeseen ja etsitään keinoja siihen pääsemiseksi ikään kuin ratkaisusta käsin muistellen tätä reaaliaikaista hetkeä sekä niiden välistä aikaa, jolloin muutos parempaan tapahtui. Tässä kehittämishankkeessa tulevaisuuden muistelua käytettiin syyskuussa 2016 pidetyssä tiimin ensimmäisessä yhteisessä kehittämispäivässä. Tulevaisuuden muistelu menetelmän avulla jokainen tiimin jäsen sai esittää omat ajatuksensa ja kaikkien ajatukset ovat tasavertaisia, kenenkään näkemys ei ole oikein tai väärin. Tulevaisuuden muistelun palaverin vuoropuhelusta tehtiin muistiinpanot, joista koottiin yhteenveto. Yhteenvedon pohjalta laadittiin lopuksi yhteinen suunnitelma avopalveluiden kehittämisestä. Tärkeää on sopia, miten jatkossa edetään, jaetaan yhteisesti tehtävänjako sekä sovitaan suunnitelman toteutumisen seuraamisesta. (Eriksson ym. 2006, 43.)

Dokumentointi

Kehittämishankkeen seuranta perustuu dokumentointiin. Hankkeen suunnittelun ja arvioimisen kannalta on tärkeää, että jokainen työskentelyvaihe dokumentoidaan. Tässä kehittämishankkeessa suurin osa dokumentaatiosta on muistioita, joita on kirjoitettu jokaisesta avopalvelutiimin tapaamisista. Muistiot ovat kaikkien tiimiläisten sekä SOS-Lapsikylä Kaarinan johtoryhmän luettavissa. Muistiot toimivat myös tärkeänä osana kehittämishankkeen kirjoittamisen tukena. Muistioiden avulla tehtyihin ratkaisuihin voidaan helposti palata ja niiden merkitystä ja tehtyjen suunnitelmien toimivuutta voidaan jälkikäteen arvioida. (Toikko & Rantanen 2007, 80-81.)

Kuva 3. Esimerkki fläpille tehdystä työskentelystä.

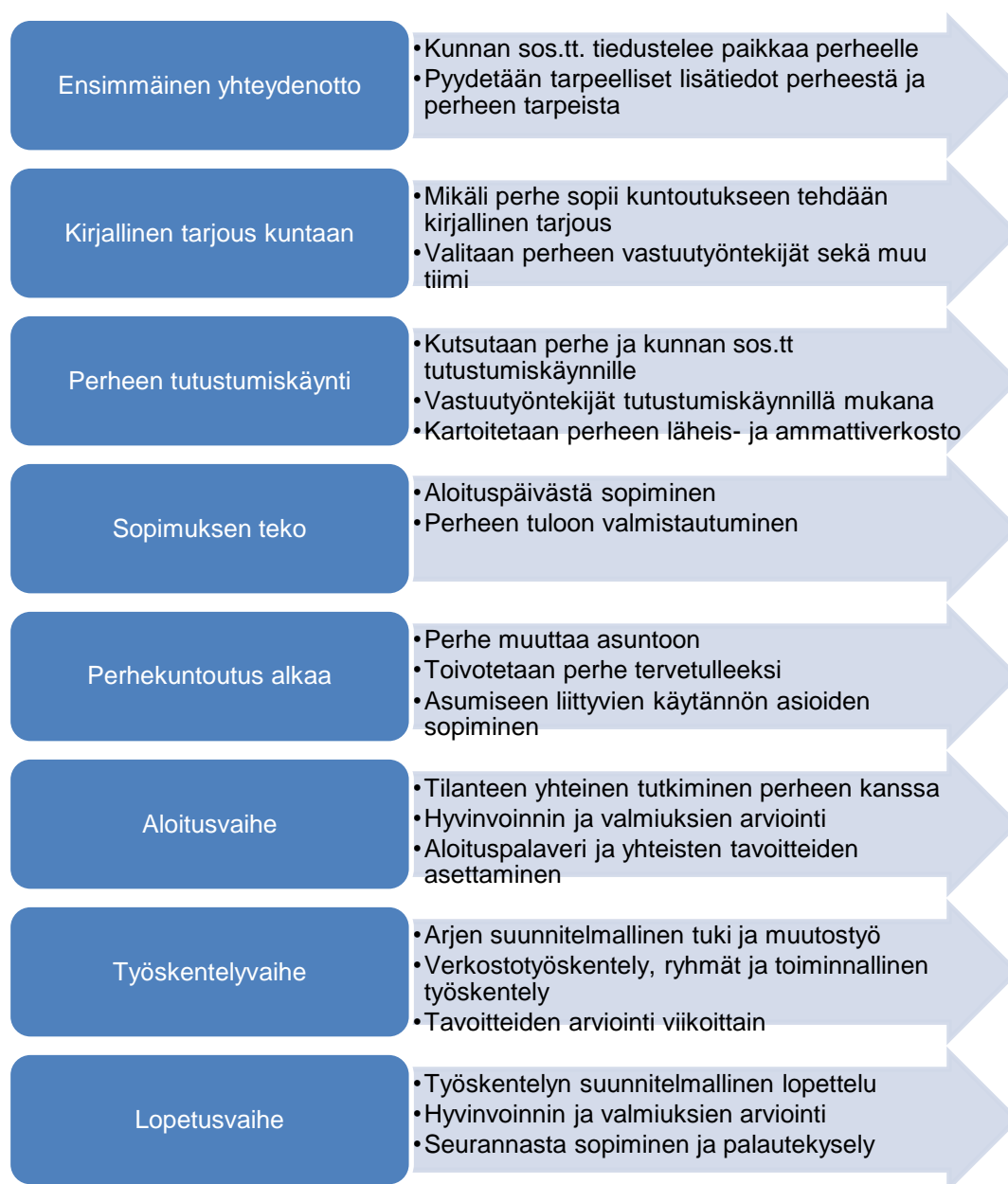
Muistioiden lisäksi kehittämishankkeen vaiheita on dokumentoitu fläpeille ja omaan päiväkirjaan. Kuvassa 4, avopalvelutiimin pohdintaa, miten SOS-Lapsikylän arvot näkyvät omassa työssä asiakkaiden kanssa. Arvokeskustelu on osa työntekijöiden eettistä ammattitaitoa. Ammattietiikka on keino, jolla edistetään ihmisen hyvän elämän toteutumista. Työntekijä voi joutua työssään kohtaamaan tilanteita, joissa on pohdittava ja pidettävällä sosiaalialalle tärkeitä arvoja. Arvot muuttuvat käytännön työssä teoiksi. (Talentia 2017, 7.) Päiväkirjaan olen kirjoittanut havaintoja ja ideoita hankkeen tavoitteista ja työtavoista. Olen myös kirjoittanut omia ajatuksia hankkeen aikana syntyneistä hankalista tilanteista. Olen käyttänyt päiväkirjaa oman oppimisen reflektointiin.

6 KEHITTÄMISHANKKEEN TULOKSET

6.1 Perhekuntoutuksen prosessikuvaus-kansio

Tämän kehittämishankkeen tuotoksena syntyi kuvaus siitä, miten SOS-Lapsikylä Kaarinassa toteutetaan perhekuntoutusta. Prosessikuvaus koottiin omaan kansioon, joka sisältää liitteenä perhekuntoutuksessa käytettäviä lomakkeita. Prosessikuvaus -kansion on koonnut SOS-Lapsikylä Kaarinan avopalvelutiimi kevään 2017 aikana. Prosessikuvaus- kansioista haluttiin tehdä yksityiskohtainen ja selkeä, joka sisältää kuvauksen siitä, miten perhekuntoutusta meillä toteutetaan. Kansio on tarkoitettu työntekijöiden työkaluksi, jota voidaan hyödyntää myös uutta työntekijää perehdyttäessä. Kansio sisältää perhekuntoutuksen aloitus-, työskentely- ja lopetusvaiheiden yksityiskohtaiset kuvaukset, koosteen perhekuntoutustiimin vastuunjaosta, luettelon perhekuntoutuksessa käytettävistä menetelmistä. Kansion liitteenä on työskentelyn aikana käytettävät lomakkeet.

Perhekuntoutusprosessi käynnistyy, kun kunnan sosiaalityöntekijä tiedustelee paikkaa perheelle. Sosiaalityöntekijältä pyydetään arvioita perheen tarpeista, työskentelyn tavoitteista sekä muita lisätietoja perheestä. Tämän jälkeen tiimissä arvioidaan, onko sopiva kuntoutukseen. Mikäli perhe tuntuu sopivalta, tehdään kuntaan kirjallinen tarjous. Tässä vaiheessa valitaan perheen vastuutyöntekijät sekä muu työskentelyssä mukana oleva tiimi. Perhe ja sosiaalityöntekijä kutsutaan tutustumiskäynnille perhekuntoutusyksikköön. Perheen vastuutyöntekijät ovat tapaamisella mukana. Tutustumiskäynnillä esitellään asunto, kerrotaan työskentelyn sisällöstä ja kartoitetaan alustavasti perheen läheis- ja ammattiverkosto. Kun perheen tulo varmistuu, sovitaan aloituspäivä ja tiimi valmistautuu perheen tuloon. Perheen muutettua asuntoon käytännön asioiden järjestelyn jälkeen aloitetaan työskentely alkukartoituksella. Tärkeää on saada kunnan sosiaalityöntekijän ja perheen kanssa ensimmäinen aloituspalaveri mahdollisimman nopeasti, jotta saataisiin yhdessä perheen kanssa tarkennettua perhekuntoutuksen tavoitteet. Kuviossa 9 on kuvattuna uusi perhekuntoutusprosessi.

Kuvio 9. Perhekuntoutuksen uusi prosessikuvaus.

Aloitusvaiheessa tutustutaan perheenjäseniin ja kuullaan heidän tarinansa. Hyvinvoinnin ja valmiuksien arviointi -lomakkeen avulla selvitetään perheen näkemys omasta tilanteesta. Aloitusvaiheessa tehdään paljon selvittelyä: perheen päivärytmi, mahdolliset hoitokontaktit, verkosto sekä käytännön raha-asiat. Perheen kanssa työskennellään perheen, kunnan ja kuntoutustiimin kanssa asetettujen tavoitteiden mukaisesti. Työskentelyvaiheeseen siirrytään noin kuukauden kuluttua perheen saapumisesta. Kuntoutussuunnitelma ohjaa työntekijöiden tavoitteellista työskentelyä huomioiden perheenjäsen-

ten yksilölliset tarpeet. Työskentelyä raamittaa perheen kanssa yhdessä laaditut viikkosuunnitelmat. Perheen kanssa käydään viikoittain arviointikeskustelu, jossa arvioidaan toteutunutta kuntoutusta ja laaditaan tavoitteet seuraavalle viikolle. Työskentelyn aikana kunnan sosiaalityöntekijän kanssa pidetään tarvittava määrä neuvotteluja. Tärkeää olisi saada järjestettyä ainakin yksi neuvottelu jokaisessa työskentelyvaiheessa. Perheen vastuutyöntekijät laativat kuukausittain koosteen kuntoutuksesta. Kooste käydään perheen kanssa läpi ennen kuin se lähetetään kunnan sosiaalityöntekijälle. Työskentelyvaihe kestää perheen tarpeista riippuen 3-6 kk. Perheen kotiutumisajankohdan selkiydyttyä siirrytään lopetusvaiheeseen. Lopetusvaiheessa työskentelyä harvennetaan suunnitellusti ja suunnitellaan mahdollinen jatkotyöskentely kunnan sosiaalityöntekijän ja perheen kanssa. Perheen ja lapsen näkökulmasta työskentelyn jatkuvuus on tärkeässä asemassa. Kun työskentely on päättymässä, on tärkeä sopia, minkälaisella jatkotyöskentelyllä kuntoutuksen aikana saavutettua muutosta voidaan tukea ja kannatella. Vastuutyöntekijät laativat loppuyhteenvedon, joka käydään vielä perheen kanssa läpi. Perheenjäseniltä sekä kunnan sosiaalityöntekijöitä pyydetään palautetta kuntoutuksesta palautekselyn avulla.

Prosessikuvaus – kansio sisältää koosteen perhekuntoutustiimin vastuujaoista. Siinä on kuvattuna tiimin sosiaalityöntekijän, vastaavan ohjaajan, perheen vastuutyöntekijöiden sekä muiden perheen kanssa työskentelevien ohjaajien tehtävät. Perhekuntoutustiimi toimii paljon yhdessä, esimerkiksi tiimin sosiaalityöntekijä, vastaava ohjaaja ja perheen vastuutyöntekijät vastaavat kuntoutusprosessin suunnittelusta, kokonaishallinnasta ja laadusta yhdessä. Mutta on tehtäviä, jotka ovat selkeästi jaoteltu kenen tehtäviin, mikäkin toiminto kuuluu, näin pyritään välttämään päällekkäisyyksiä asioiden ja tehtävien hoidossa. Vastuujako koettiin varsinkin ensimmäisen perheen olleessa kuntoutuksessa selkeäksi puutteeksi tiimissä.

Perhekuntoutuksessa käytettävät menetelmät – osio on jaoteltu kenen kanssa tai mistä aihealueesta työskennellään. Käytettävät menetelmät ovat luetteloitu seuraavien otsikoiden alle: vanhemman yksilötyöskentely, parisuhdetyöskentely, vanhemmuustyöskentely, perhekeskustelut, vanhempi- lapsityöskentely sekä lapsen yksilötyöskentely/sisarustyöskentely. Näiden otsikoiden alta löytyy, mitä menetelmää tai mitä menetelmäkortteja voidaan työskentelyssä käyttää apuna.

Kehittämishankkeen aikana Kaarinan kylässä kokonaan uusia perhekuntoutuksessa käytettäviä lomakkeita laadittiin kolme: tervetuloa perhekuntoutukseen – lehtinen, viik-

koarviointi sekä kuukausikooste. Tervetuloa -lehtinen sisältää tärkeimmät tiedot yksiköstä, yhteyshenkilöistä, päivystyksestä, tietoja kulkuyhteyksistä sekä muutama käytännön tieto vierailuista, turvallisuudesta sekä päihteiden käytöstä. Viikkoarviointi -lomakkeen avulla käydään läpi perheen kanssa arviot perheen tilanteesta, perheenjäsenten hyvinvoinnista, kuluneesta viikosta ja saadusta kuntoutuksesta sekä asetetaan tavoitteet seuraavalle viikolle. Kuukausikooste -lomake sisältää samat elementit kuin viikkoarviointi – lomake. Kuukausikooste kokoaa yhteen koko kuukauden ja tämä lähetään myös kunnan sosiaalityöntekijälle luettavaksi. Kansion liitteenä olevat lomakkeet ovat muokattu yhdessä SOS-Lapsikylän perhekuntoutuksen kehittäminen – työryhmässä yhtenäisiksi ja kaikkien lapsikylien perhekuntoutusyksiköiden käytettäväksi.

6.2 Perhekuntoutus SOS-Lapsikylässä vuonna 2017

Avohuollon tukitoimien käyttäminen on lastensuojelulain (417/2007) 4§ mukaan yksi lain keskeinen periaate. Muita keskeisiä periaatteita ovat lapsen etu sekä vanhempien tukeminen kasvatustehtävässä. Perhekuntoutus on vakiintunut tärkeäksi osaksi SOS-Lapsikylän strategian mukaista lastensuojelutyötä ja palveluna se vastaa hallituksen Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman (LAPE) mukaista tavoitetta vahvistaa lasten ja perheiden hyvinvointia sekä heidän omia voimavarojaan.

Lapsi- ja perhepalveluiden muutostyön lähtökohtana on tarve kokonaisvaltaiselle lastensuojelun toimintakulttuurin uudistamiselle ja muutokselle. Lapsi- ja perhepalveluissa paljon käyttävä asiakasryhmä on lastensuojelun asiakkaana olevat lapset ja nuoret perheineen. Perhetyö ja perhekuntoutus ovat lastensuojelun avohuollon työmuotoja, joilla on pyritty vastaamaan asiakkaana olevien perheiden laaja-alaisiin tuen tarpeisiin. LAPE-ohjelmassa on työskennelty eri mallinnusryhmissä, joista yhden ryhmän tehtävänä oli tuottaa ehdotus laadukkaasta ja vaikuttavasta lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen toimintamallista. (Alatalo ym. 2017, 9.)

SOS-Lapsikylässä perhekuntoutuksen kehittäminen seuraa valtakunnallista kehittämistyötä ja pyrkii omassa toiminnassaan huomioimaan lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmassa kehitettyjä toimintamalleja. Esimerkiksi Hackneyn mallissa korostetaan lapsia ja perheitä kuulevaa kohtaamista ja vuorovaikutusta. Hackneyn malli perustuu systemiseen toimintakulttuuriin, jossa on perheterapeuttinen lähestymistapa. Työntekijät eivät ole terapeutteja, vaan työskentelyssä korostuu perheiden voimavarojen löytämiseen erilaisten keskustelujen avulla.

SOS-Lapsikylän perhekuntoutuksen erityisosaamista on perheterapeutisuus, dialogisuus ja vuorovaikutushaasteiden kanssa työskentely. työskentelyssä käytettäviä keskeisiä menetelmiä ovat perheen arjen ohjaus, erilaiset keskustelut sekä toiminnalliset menetelmät ja välineet. Kaikkien perheiden on mahdollista saada MIM-vuorovaikutushavainnointi sekä tarvittaessa Theraplay-terapiaa.

Vuoden 2017 aikana SOS-Lapsikylässä on aloittanut kolme uutta perhekuntoutusyksikköä Kuopiossa, Vantaalla sekä Rovaniemellä ja yhtä uutta yksikköä mietitään vielä perustettavaksi Etelä-Suomen alueelle. Perhekuntoutuksen työntekijöille on järjestetty MIM-vuorovaikutushavainnointi sekä dialogiseksi työntekijäksi – koulutukset. Kaarinasta MIM-koulutukseen osallistui kolme työntekijää ja dialogiseksi työntekijäksi koulutukseen neljä työntekijää. Näillä koulutuksilla pyritään vahvistamaan ja varmistamaan SOS-Lapsikylän perhekuntoutuksen yhtenäinen työote ja osaaminen.

SOS-Lapsikylä Kaarinan perhekuntoutuksen kolme paikkaa ovat olleet syksystä 2017 saakka täynnä. Avopalvelutiimi on kasvanut vuoden aikana yhdeksään henkilöön, kun se tiimin aloittaessa oli neljä henkilöä. Kaarinassa toteutetaan päivämuotoista kuntoutusta, jota kunnat myös kysyvät. Kaarinan vahvuutena on perhekuntoutuksen palvelun räätälöiminen perheiden ja kuntien erilaisiin tarpeisiin. Tällä hetkellä vaikuttaa vahvasti, että perhekuntoutuksella on kysyntää ja tarvetta ja perhekuntoutusta on kehitettävä jatkossakin.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA ARVIOINTI

Kehittämishankkeen tavoitteena oli SOS-Lapsikylä Kaarinan avopalvelutiimin toteuttaman perhekuntoutuksen kehittäminen. Kaarinan kylästä puuttui perhekuntoutuksen selkeä toimintamalli. Mielestäni olemme tiimin kanssa onnistuneet syksyn 2016 ja kevään 2017 aikana kehittämään perhekuntoutusta SOS-Lapsikylä Kaarinassa eteenpäin.

Kehittämishankkeen tavoitteen pohjalta selkeäksi kehittämistehtäväksi nousi laatia SOS-Lapsikylä Kaarinan perhekuntoutuksen prosessikuvaus. Prosessikuvaus saatiin valmiiksi kevään ja kesän 2017 aikana. Prosessikuvauksesta tehtiin prosessikuvaus –kansio, johon sisällytettiin myös kooste perhekuntoutustiimin vastuujaoista. Vastuujako koettiin varsinkin ensimmäisen perheen ollessa perhekuntoutuksessa selkeäksi puutteeksi tiimissä. Huomasimme erityisesti pienissä käytännön asioissa, että täytyy nimetä, kenen vastuulla tietyt toiminnot, ettei tule päällekkäisyyksiä toiminnoissa.

Kehittämishankkeen aikana huomasimme, että SOS-Lapsikylällä oli käytössä vain muutamia lomakkeita perhekuntoukseen. Avopalvelutiimi koki, että niitä ei ole riittävästi. Kysyimme myös benchmarking – vierailulla Jyväskylän perhekuntoutusyksikössä, mitä lomakkeita he käyttävät omassa perhekuntoutuksessaan. Jyväskylässä oli myös laadittu muutamia omia lomakkeita. Hankkeen aikana muokkasimme olemassa olevia lomakkeita meidän työskentelyyn sopiviksi sekä laadimme muutaman kokonaan uuden meidän käyttöön sopivan lomakkeen. Erityisesti meidän mielestä viikko- ja kuukausitason arvioinnista puuttui tarkoitukseen sopiva lomake. SOS-Lapsikylän perhekuntoutuksen kehittäminen – työryhmä päivitti kaikissa eri perhekuntoutusyksiköissä käytettävät lomakkeet yhtenäisiksi kesän ja syksyn 2017 aikana. Kaikki Kaarinan kylän laatimat uudet lomakkeet tulivat myös muiden SOS-lapsikylien perhekuntoutusyksiköiden käyttöön.

Kehittämishankkeen kehittäminen on tapahtunut yhdessä avopalvelutiimin kanssa. Toimin SOS-Lapsikylä Kaarinassa avopalvelutiimin vastaavana ohjaajana. Tiimin työskentely on ollut mielestäni kehittämiseen sitoutunutta. Tiimin jäsenillä oli selkeä tarve saada perhekuntoutukseen yhtenäinen näkemys. Kehittäminen vaatii aikaa. SOS-Lapsikylä Kaarinan johto antoi mielestäni hyvin prosessin alkuvaiheessa aikaa kehittämiseen ja tiimillä oli mahdollisuus kokoontua tiimipalaveriin kerran viikossa sekä pitää kaksi omaa kehittämisspäivää kylän yhteisten kehittämisspäivien lisäksi. Taloudelliset paineet perhekuntoutuksen aloittamiselle pikaisesti oli selkeästi olemassa.

Lokakuussa 2016 tuli ensimmäinen perhekuntoutusperhe, joka toisaalta vauhditti kehittämistä ja toisaalta hidasti työtä. Käytettävien lomakkeiden työstäminen ei olisi ehkä tapahtunut näin nopealla aikataululla. Myös puutteet tiimin työntekijöiden vastuujaoissa selvisi työn touhussa. Mikäli olisimme työstäneet prosessikuvausta pitempään ennen ensimmäistä perhettä, olisimme saattaneet välttyä muutamilta epäselvyyksiltä yhtenäisen näkemyksen ollessa vielä puutteellinen. Perhekuntoutusperheen ollessa kuntoutuksessa jouduimme osan tiimipalavereista käyttämään kokonaan perheen asioiden pohtimiseen kehittämisen jäädessä selkeästi taka-alalle.

Perhekuntoutusprosessi on saatu valmiiksi ja olemme sitä yhdessä arvioineet. Pyysin tiimin jäseniltä kommentteja, miten he ovat kokeneet kehittämistyöskentelyn. Sain muun muassa seuraavat kommentit:

- ”Perhekuntoutusprosessia on työstetty minun mielestäni varsin sujuvasti. Prosessikuvaus on onnistunut. Saimme paljon aikaan lyhyessä ajassa. Rakenteet ovat kunnossa.”
- ”Pekuprosessin kehittäminen vaatii: aikaa suunnitella, opiskelua ja uusien toimintatapojen sisäistämistä, harjoittelua uudella tavalla tekemistä ja arviointia”

Arvioinnin jälkeen tulemme vielä täydentämään ja muokkaamaan prosessikuvausta. SOS-Lapsikylän perhekuntoutuksen kehittäminen – työryhmä työstää parhaillaan kaikkien lapsikyliä yhtenäistä perheterapeuttista prosessikuvausta. SOS-Lapsikylä Kaarinan prosessikuvausta olemme pyrkineet muokkaamaan hiukan vielä keskeneräisen perheterapeuttisen prosessikuvauksen mukaisesti.

Perhekuntoutusprosessi jatkokehittäminen liittyy lapsen prosessin kuvaamiseen sekä mahdollisesti Hackneyn mallin soveltamiseen SOS-Lapsikylä Kaarinan avopalveluissa. Nyt valmistunut prosessikuvaus kuvaa yleisesti, kuinka perhekuntoutusta toteutetaan Kaarinan kylässä. Meiltä puuttuu yksityiskohtainen kuvaus siitä, kuinka perhekuntoutusta toteutetaan lapsen näkökulmasta, lapsen eri ikäkaudet huomioiden. Tiimityön toteuttaminen Hackneyn mallin mukaisesti on myös jatkokehittämisen paikka. Hackneyn malli on ollut tiimin keskusteluissa mukana, mutta siihen vielä erityisesti perehtyminen voisi olla hyvä erottautumistekijä verrattuna muihin perhekuntoutusta toteuttaviin toimiin. Lisäksi SOS-Lapsikylän perhekuntoutuksen työryhmä työstää parhaillaan toimintamallin vaikuttavuuden arviointia.

Aloitin työskentelyn SOS-Lapsikylä Kaarinan avopalvelutiimin vastaavana ohjaajana elokuussa 2016. Tämän hankkeen myötä koko SOS-Lapsikylän organisaatio ja lastensuojelutiimin työntekijät ovat tulleet tutuiksi. Nykyinen avopalvelutiimi aloitti myös elokuussa 2016, tosin tiimi on kuluvaan vuoden aikana kasvanut viidellä työntekijällä. Kehittämishanke on ollut myös tiimityöskentelyn kehittymisen kannalta ratkaisevassa roolissa. Kehittämishankkeen anti oman ammatillisen kehittymisen näkökulmasta on ollut suuri. Dialogi ja dialogisuus ovat avautuneet minulle aivan uudella tasolla. Avopalvelutiimin kanssa käydyt keskustelut ovat opettaneet kaikkia meitä tiimin jäseniä. Totesimmekin kevään kehittämisspäivässä, että olemme oppineet toisistamme ja toisiltamme. Tutustuminen eri kirjallisuuteen kehittämishankkeen aikana on ollut hedelmällistä, olen löytänyt paljon hyviä teoksia käytettäväksi niin asiakas- kuin esimiestyössä. Olen ollut aikaisemmin mukana myös eri työyhteisöissä kehittämistyössä ja huomasin, että nautin ja innostun kovasti saadessani olla mukana kehittämisprosessissa.

Kuluneen vuoden (2017) aikana myös lastensuojelun kentällä on tapahtunut paljon kehittämistyötä. Hallituksen Lapsi- ja perhepalveluiden (LAPE) muutosohjelmassa tavoitteena on uudistaa ja vahvistaa lasten, nuorten ja perheiden palveluita. Erityisesti olen tutustunut LAPE muutosohjelmassa työstettyihin mallinnusraportteihin systeemisestä lastensuojelun toimintamallista, Hackneyn mallista sekä lapsikeskeisestä lastensuojelusta ja perheen toimijuuden tukemisesta perhetyössä ja perhekuntoutuksessa.

Lapsi- ja perhekeskeisen lastensuojelun keskeisiä periaatteita ovat lapsen etu ja koko perheen ja vanhempien tukeminen. Kaikki lasta koskevat päätökset ja ratkaisut ovat tehtävä niin, että ne ovat perusteltu lapsen näkökulmasta. Vastuu lapsen hyvinvoinnista on ensisijaisesti lapsen vanhemmilla, ja heidän tulee toimia lapsen edun periaatteen mukaisesti. Lasten ja perheiden kanssa toimivien toimijoiden ja viranomaisten on puolestaan autettava ja tuettava vanhempia kasvatustehtävässään. (THL 2017.) Kehittämishankkeessa tiimin tärkeänä lähtökohtana oli koko ajan lapsen etu ja perheen tukeminen. Kehittämishankkeen aikana käydyt keskustelut on toteutettu ammattieettisistä lähtökohdista huomioiden sosiaalisen oikeudenmukaisuuden. Työn fokuksena on ollut vanhemmuus, perheen vuorovaikutussuhteet ja arkielämän käytännöt.

Perhekuntoutuksen prosessin laatiminen oli tärkeä osa perhekuntoutuksen sekä avopalveluiden kehittämistyötä. Oli tärkeä saada perhekuntoutusprosessimme rakenteet yhdessä työstettyä. Tästä on hyvä jatkaa ja kehittämistä tapahtuu koko ajan. Kehittämiselle tulee varata jatkossakin aikaa. Avopalvelutiimissä käytävä dialoginen keskustelu ei saa

hautautua arjen kiireiden keskelle. Keskustelulle ja ajattelulle tulee varata aikaa työyhteisössä ja se on meidän esimiesten tärkeä tehtävä.

LÄHTEET

- Ahola, T. & Furman, B. 2016. Ongelmista ratkaisuihin. Lyhytterapian perusteet. Helsinki: Lyhytterapiainstituutti Oy.
- Alatalo, M., Lappi, K. & Petrelius P. 2017. Lapsikeskeinen suojelu ja perheen toimijuuden tukeminen lastensuojelun perhetyössä ja perhekuntoutuksessa. Kohti monitoimijaista, yhteistä perhetyötä. THL-työpäpaperi 21/2017. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Araneva, M. 2016. Lapsen suojelu. Toteuttaminen ja päätöksenteko. Helsinki: Talentum Pro.
- Eriksson, E., Arnkil, T., E. & Rautava, M. 2006. Ennakointidialogeja huoltien vyöhykkeellä. Verkostokonsultin käsikirja – ohjeita verkostomaiseen työskentelyyn. Työpapereita 29. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus (Stakes)
- Eräpuro, S. 2013. Perhetyön käsikirja. Kaarinan SOS-Lapsikylä/perhepalvelut. Saatavilla SOS-Lapsikylä intranet.
- Fagerström, K. 2016. Ihmissuhteita rakentava ja ylläpitävä lastensuojelu. Hackneyn malli ja systeminen käytäntö lastensuojelutyössä. THL- työpäpaperi 42/2016. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Hautamäki, A. 2001. Kiintymyssuhdeteoria. Teoksessa Sinkkonen, J. & Kalland, M. (toim.). Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Helsinki: WSOY. 13–66.
- Heino, T. 2008. Lastensuojelun avotyö ja perhetyö: kehitys, nykytila, haasteet ja kehittämissuhteet. Selvitys Lastensuojelun kehittämisohjelmalle. Stakesin työpapereita 9/2008. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.
- Heino, T. 2009. Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut. Teoksessa Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 52- 75.
- Heino, T., Hurtig, J., & Berg, K. 2000. Perhetyön ilo ja hämmennys: lastensuojelun perhetyömuotojen esittelyä ja jäsenyyksiä. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.
- Hurtig, J. 2010. Lasten suojelua ja perheen kuntoutusta – lastensuojelullisen kuntoutuksen tavoitteet ja niiden saavuttaminen. Teoksessa Törrönen, K. & Pärnä, K. (toim.). Voimaannuttavat suhteet perhekuntoutuksessa. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliiton Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiö. 237–249.
- Hämeen-Anttila, L. 2017. Lasten ja perheiden sosiaalipalvelut. Teoksessa Kananen, A., Lähteenen, M. & Marjamäki, P. (toim.). Sosiaalityön käsikirja. Helsinki: Tietosanoma. 216–246.
- Ihalainen, J. & Kettunen, T. 2016. Turvaverkko vai trampoliini, sosiaaliturvan mahdollisuudet. Helsinki: WSOYpro.
- Järvikoski, A. & Härkäpää, K. 2011. Kuntoutuksen perusteet. Helsinki: WSOYpro.
- Järvinen, R., Lankinen, A., Taajamo, T., Veistilä, M. & Virolainen, A. 2012. Perheen parhaaksi – perhetyön arkea. Helsinki: Edita.
- Kalland, M. 2001. Kiintymyssuhdeteorian klininen merkitys: soveltaminen erityistilanteissa. Teoksessa Sinkkonen, J. & Kalland, M. (toim.) Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Helsinki: WSOY. 198-233.
- Kalland, M. 2004. Vauvan ja lapsen kehityksellisten tarpeiden huomioiminen lastensuojelussa. Teoksessa Puonti, A., Saarnio, T. & Hujala, A. (toim.). Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi. 119–140.
- Karlöf, K., Lundgren, K., & Edenfeldt Froment, M. 2003. Ota oppia parhaista! Tehoa vertailuoppimisesta. Helsinki: Talentum.

- Koisti-Auer 2012. Perhekuntoutus SOS-lapsikylässä – palvelu. Saatavilla SOS-Lapsikylä intranet.
- Koisti-Auer 2016. SOS-Lapsikylän perhekuntoutuksen kehittäminen – työryhmän muistio 14.11.2016. Saatavilla SOS-Lapsikylä intranet.
- Kumpulainen, A. & Valkonen, R. 2005. Perhekuntoutus Kuusikon kunnissa 2004. Lasten sijais-
huollon työryhmän asettaman pienryhmän selvitys. Helsinki: Edita.
- Laine, S., Heino, L. & Pärnä, K. 2010. Perhekuntoutuksen moniammatilliset käytännöt. Teok-
sessa Törrönen, K. & Pärnä, K. (toim.). Voimaannuttavat suhteet perhekuntoutuksessa. Helsinki:
Mannerheimin Lastensuojeluliiton Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiö. 137-166.
- Lastensuojelulaki 417/2007. Annettu Helsingissä 13.4.2007. Saatavilla sähköisesti osoitteessa
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>.
- Linnakangas, R. & Lehtoranta, P. 2009. Lapset ja nuoret kuntoutuksessa. Kelan psykiatrisen per-
hekuntoutuksen kehittämishankkeen arvioinnin osaraportti. Sosiaali- ja terveysturvan selosteita
69. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- Mäkelä, J. & Vierikko I. 2004. Kuinka yhteys löytyy? Vuorovaikutusterapia huostaanotettujen las-
ten hoidon tukena. Helsinki: SOS-Lapsikylä ry.
- Mäntymaa, M. & Puura, K. 2011. Varhainen vuorovaikutus ja aivojen kehitys. Teoksessa Sinkko-
nen, J. & Kalland, M. (toim.). Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen. Helsinki:
WSOYpro Oy. 17–27.
- Mönkkönen, K. 2007. Vuorovaikutus: dialoginen asiakastyö. Helsinki: Edita.
- Niemelä, H. 2012. Koti SOS-lapsikylässä. Uusi mahdollisuus. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Niva, M. & Tuominen, K. 2005. Benchmarking käytännössä. Itsearvioinnin työkirja. Turku: Oy
Benchmarking Ltd.
- Paatero, H., Lehmijoki, P., Kivekäs, J. & Ståhl, T. 2008. Kuntoutusjärjestelmä. Teoksessa Rissa-
nen, P., Kallanranta, T. & Suikkanen, A. (toim.). Kuntoutus. Helsinki: Duodecim. 31- 50.
- Pohls, M. 2012. Tavallista rakkautta. SOS-lapsikylätyö Suomessa. Helsinki: SOS-lapsikylä ry.
- Punamäki, R-L. 2001. Kiintymyssuhteen ja traumaattisen kokemuksen yhteys. Teoksessa Sink-
konen, J. & Kalland, M. (toim.). Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Helsinki: WSOY.
174- 197.
- Punamäki, R-L. 2011. Vanhemmuuteen siirtyminen: raskausajan ja ensimmäisen vuoden kiinty-
myssuhteet. Teoksessa Sinkkonen, J. & Kalland, M. Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suo-
jeleminen. Helsinki: WSOYpro. 95–114.
- Pärnä, K. 2010. Perhekuntoutus lasten ja perheiden palveluna. Teoksessa Törrönen, K. & Pärnä,
K. (toim.). Voimaannuttavat suhteet perhekuntoutuksessa. Helsinki: Mannerheimin Lastensuoje-
luliiton Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiö. 41–50.
- Rönkkö, L. & Rytönen, T. 2010. Monisäikeinen perhetyö. Helsinki: WSOYpro.
- Saastamoinen, K. 2016. Lapsen suojelu. Viranomaisten ja muiden toimijoiden välisenä yhteis-
työnä. Helsinki: Edita.
- Salo, S. (toim.) 2011. MIM -havainnointi varhaisen vuorovaikutuksen tukena. Raskaus ja pikku-
lapsivaihe (0-2 –v.) Helsinki: Psykologinen Kustannus Oy.
- Salonen, K. 2013. Näkökulmia tutkimukselliseen ja toiminnalliseen opinnäytetyöhön. Opas opis-
kelijoille, opettajille ja TKI -henkilöstölle. Turun ammattikorkeakoulun puheenvuoroja 72. Turku:
Turun ammattikorkeakoulu.
- Seikkula, J. & Arnkil T.E. 2009. Dialoginen verkostotyö. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos.

Sinkkonen, J. Lapsen puolesta. Helsinki: WSOY 2012.

Sinkkonen, J. & Kalland, M. (toim.) 2001. Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Helsinki: WSOY.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2014. Annettu Helsingissä 30.12.2014. Saatavilla sähköisesti osoitteessa <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301>.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2017. Sosiaali- ja terveysministeriön soveltamisopas. Julkaisuja 2017:5. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

SOS-Lapsikylä 2017a. Lapsikylät. Viitattu 15.4.2017. www.sos.lapsikyla.fi/mita-me-teemme/lapsikylat.

SOS-Lapsikylä 2017b. SOS-Lapsikylän strategian uudistaminen. Strategiatyöryhmän muistio. Saatavilla SOS-Lapsikylä intranet.

SOS-Lapsikylä 2017c. Missio, visio ja arvot. Saatavilla SOS-Lapsikylä intranet.

SOS-Lapsikylä 2017d. Perheiden puolella. Uudistuva SOS-Lapsikylä. Viitattu 25.11.2017. https://www.sos-lapsikyla.fi/fileadmin/user_upload/tiedostot/kuvat/Julkaisut/sos_perheiden_puolella_2016_web.pdf.

SOS-Lapsikylä Kaarina 2016. Toimintasuunnitelma vuodelle 2017. Saatavilla SOS-Lapsikylä intranet.

STM 2016. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman yleisesite. Viitattu 15.5.2017. <http://stm.fi/documents/1271139/1953486/LAPE-esite-verkko.pdf/68a59997-cc83-406d-ac8a-3dd8fbb5f3ba>.

Talentia 2017. Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. Helsinki: Talentia ry.

Taskinen, S. 2010. Lastensuojelulain soveltaminen. Helsinki: WSOYpro.

THL 2016. Lastensuojelun käsikirja 2016. Perhekuntoutus. Viitattu 8.4.2017 <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/avohuolto/lastensuojelun-avohuollon-tukitoimet/perhekuntoutus>.

THL 2017. Lastensuojelun käsikirja. Lastensuojelun arvot ja periaatteet. Viitattu 6.12.2017. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/mita-on-lastensuojelu/lastensuojelun-arvot-ja-periaatteet>.

Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Tampere: Tampere UniPress.

Tulensalo, L. & Ylä-Herranen, T. 2009. Avoimen dialogin ja verkostotyön mahdollisuudet lastensuojelussa. Teoksessa Tanskanen, I. & Timonen-Kallio, E. (toim.) Lastensuojelun hyvät käytännöt. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 44. Turku: Turun ammattikorkeakoulu. 22–35.

Vanhanen, S. 2014. Kuka auttaisi meidän perhettä? Sijoitetun lapsen ja hänen perheensä tukeminen ja jälleen yhdistäminen – kehittämishankkeen raportti. Helsinki: SOS-Lapsikylä ry.

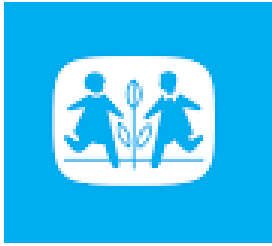
Vierikko, I. 2011. Marschak Interaction Method eli MIM. Saatavilla SOS-Lapsikylä intranet.

Kehittämispäivien ohjelmat

AVOTIIMIN KEHITTÄMISPÄIVÄ 30.9.2016

8.30	Kahvit
9.00	Tulevaisuuden muistelu
10.00	Perhekuntoutus
	* meidän osaamis- ja koulutustarpeet
	* sisältö, menetelmät
11.30	Lounas
12.30	Perhekuntoutus
	* päiväohjelma
	* vanhemmat
	* lapset
14.00	Kahvit
14.30	Yhteenveto päivästä
	* ajatuksia
	* miten jatketaan

AVOTIIMIN KEHITTÄMISPÄIVÄ 28.9.2017

8:30–14:00 Eino

8.30	Aamukahvit
9.00	Tiimisopimus ja pikkuasiat (tiedotettavaa yms.)
9.30	Uudet tuulet
10.00	Perhekuntoutus * prosessikuvauksen läpikäynti* lomakkeet, onko kaikki tarvittavat* vastuutyöntekijä/t* Sosiaalityöntekijän ja vastaavan ohjaajan roolit prosessissa* kuukausikooste
12.00	Lounas ja kahvi
13.00	Yhteenveto päivän työskentelystä
14.00	Lopetus

PERHEKUNTOUTUS

SOS-LAPSIKYLÄ KAARINA

SISÄLLYS

1 ALOITUSVAIHE	3
2 TYÖSKENTELYVAIHE	5
3 LOPETUSVAIHE	7
4 PERHEKUNTOUTUKSEN PROSESSIKAAVIO	8
4 KOOSTE PERHEKUNTOUTUSTIIMIN VASTUUNJAOSTA	9
5 PERHEKUNTOUTUKSESSA KÄYTETTÄVIÄ MENETELMIÄ	11
LIITTEET	15
Perhekuntoutuksessa käytettävät lomakkeet	